

25ste vergadering

Dinsdag 18 november 1986

Aanvang 14.00 uur

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 122 leden, te weten:

Alders, Beckers-de Bruijn, Beinema, J.T. van den Berg, Biesheuvel, De Boer, Boers-Wijnberg, Bolkestein, De Boois, Borgman, Braams, Van der Burg, Buurmeijer, Van de Camp, Castricum, De Cloe, Dales, Dijkstal, Van Dis, Doelman-Pel, Dolman, Duyn, Eisma, Van Erp, Van Es, Esselink, Eversdijk, Franssen, Frissen, Van Gelder, Gerritse, De Grave, Groenman, Haas-Berger, Van der Heijden, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermes, De Hoop Scheffer, Hummel, Huys, Van Iersel, Jabaaij, Joekes, Jorritsma-Lebbink, Kamp, Keja, Knol, Koetje, Kohnstamm, Kok, De Kok, Kombrink, Korthals, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krajenbrink, Laning-Boersema, Lankhorst, Lansink, De Leeuw, Van Leijenhorst, Lilipaly, Linschoten, Mateman, Meijer, Melkert, Van Mierlo, Moor, Moret-de Jong, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Van Nieuwenhoven, Nijhuis, Nijland, Van Noord, Nypels, Oomen-Ruijten, Van Otterloo, Paulis, Pronk, Reitsma, Rempt-Halmmans de Jongh, Van Rey, Roethof, Roosen-van Pelt, Schaefer, Schartman, Scherpenhuizen, Schutte, Smits, Soutendijk-van Appeldoorn, Spieker, Swildens-Rozendaal, Tazelaar, Tegelaar-Boonacker, E.G. Terpstra, G.H. Terpstra, Tommel, Van Traa, Tuinstra, Ter Veld, Veldhoen, Te Veldhuis, Vermeend, Verspaget, De Visser, Van der Vlies, Voorhoeve, Vreugdenhil, Vriens-Auerbach, B. de Vries, K.G. de Vries, Wallage, Weisglas, Wiebenga, Wolffensperger, Wolters, Wöltgens en Zijlstra,

en de heren Lubbers, minister-presi-

dent, minister van Algemene Zaken, en Nijpels, minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Herkens, Aarts, Ter Beek, De Pree, Leerling, De Kwaadsteniet en Engwirda, wegens verblijf buitenslands, de hele week;

Leijnse en Rienks, wegens ziekte, de hele week;

Van der Sanden, Van den Bergh, Stoffelen, Stemerding en Vos, wegens verblijf buitenslands;

Heemskerck-Pillis Duvetot, wegens bezigheden elders.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

(De lijst is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.)¹

Regeling van werkzaamheden

De **Voorzitter**: Ik stel voor, termijnstuk 19 755 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mede, dat de bijzondere commissie Waddenzee tot haar voorzitter heeft gekozen het lid Meijer en de vaste commissie voor de Visserij tot haar ondervoorzitter het lid Van der Vlies.

Ik stel voor, het IMP-Milieubeheer 1987-1991 (19 707) toe te voegen aan de behandeling van het deel Milieubeheer van hoofdstuk XI (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) van de begroting voor 1987 (19 700-XI).

Omdat de voorbereiding van wetsvoorstel 19 727 (suppletoire begroting hoofdstuk XI voor 1984) nog niet is voltooid, stel ik voor, dit wetsvoorstel tot nader order van de agenda af te voeren.

Ik stel voor, de behandeling van de Financiële nota sociale zekerheid 1987 (19 708) toe te voegen aan de behandeling van hoofdstuk XV (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) van de begroting voor 1987 (19 700-XV).

Overeenkomstig de voorstellen van de Voorzitter wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik bepaal, dat een uitgebreide commissievergadering zal worden gehouden op: maandag 1 december aanstaande van 16.30 uur tot uiterlijk 23.00 uur van de vaste commissie voor Justitie ter verdere behandeling van de nota Overheidsbeleid en homoseksualiteit (19 504).

Ik geef het woord aan de heer Eversdijk, die het heeft gevraagd.

De heer **Eversdijk** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Op donderdag 6 november heeft de vaste commissie voor de Visserij een mondeling

overleg gevoerd met de minister van Landbouw en Visserij over wat is gaan heten de visserijcontroles, meer in het bijzonder de eventuele relatie tussen het departement en de visafslagen. Naar aanleiding van dit mondeling overleg heeft de minister een aantal rapporten van zijn ambtenaren ter inzage gelegd en een bijlage gevoegd bij het verslag van het mondeling overleg. Namens de vaste commissie voor de Visserij verzoek ik u, het verslag van het mondeling overleg van 6 november en de daarbij behorende bijlage op de agenda van deze week te plaatsen, zo mogelijk donderdag. Ik zou u willen verzoeken, daarbij een spreektijd toe te staan van vijf minuten per fractie, gezien het belang van de zaak en de ruime aandacht die hieraan ook buiten dit huis is gegeven.

De heer **Eisma** (D66): Voorzitter! De fractie van D66 is tegen het op de agenda plaatsen van het verslag van dit mondeling overleg. Het is namelijk tegen de afspraken die de vaste commissie voor de Visserij nog maar een week geleden maakte, waarbij ik nadrukkelijk vaststelde dat de vertegenwoordigers van de PvdA daar niet aanwezig waren. Wij betreuren het dat de PvdA zich niet aan deze afspraken heeft gehouden. Door incidenteel en versnipperd te werk te gaan, vermindert de Kamer haar effectiviteit. De fractie van D66 zal zich, helaas, noodgedwongen bij de meerderheid van de vaste commissie voor de Visserij moeten neerleggen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, aan het verzoek van de commissie te voldoen, in alle opzichten.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Kok, die het heeft gevraagd.

De heer **Kok** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! De minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken reizen deze week naar Moskou voor gesprekken met de leiding van de Sovjet-Unie. Dat bezoek zal mede in het teken staan van de ontwikkelingen die zich in Reykjavik en daarna op het terrein van de wapenbeheersing hebben voorgedaan. Ondanks het mondeling overleg van 6 november jongstleden is ons nog niet duidelijk wat nu precies de inzet van

de Nederlandse regering in Moskou zal zijn. Reykjavik heeft perspectieven geopend op wapenvermindering, maar ook duidelijk gemaakt dat het Amerikaanse SDI-programma een struikelblok vormt voor welke overeenkomst dan ook.

De minister-president heeft hier in de Kamer, al weer enkele weken geleden, gezegd dat Reykjavik de Nederlandse regering en de andere bondgenoten dwingt om sneller tot een afronding van oordelen te komen. Wat is nu dat oordeel, met name van ons eigen land? Ik vind het terecht als de Nederlandse regering in Moskou voor een wijziging in de starre houding van de Sovjet-Unie ten aanzien van de koppeling tussen afspraken over middellange-afstandswapens en SDI gaat pleiten. Zo'n pleidooi is alleen geloofwaardig als de Nederlandse regering in Moskou ook de vraag kan beantwoorden wat zij zelf van SDI vindt. Komt haar standpunt volstrekt overeen met dat van de Verenigde Staten, dan kan zij het overbrengen daarvan ook wel aan de Verenigde Staten overlaten. Ons land mag geen onduidelijkheid laten bestaan over de ongewenstheid van een uitbreiding van de bewapeningsinspanning door middel van SDI, te meer omdat bestaande wapenbeheersingsakkoorden zoals het ABM-verdrag daarmee op de tocht worden gezet.

Nederland heeft de eigen invloed op de plaatsing van kruisraketten in belangrijke mate uit handen gegeven. Ons land heeft zich gevoegd in het beleid ter zake van de NAVO. Des te belangrijker is een actief optreden van Nederland en van de overige Europese NAVO-landen als hun belangen via een Amerikaans initiatief als Starwars in het geding worden gebracht.

Voorzitter! Daarom verzoek ik u te bewerkstelligen, dat wij begin volgende week plenair kunnen debatteren met de minister-president en de minister van Buitenlandse Zaken over hun bezoek aan Moskou. Dan kan tevens het verslag van het mondeling overleg van 6 november van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken worden geagendeerd, in samenhang met een analyse van de gebeurtenissen in en na Reykjavik. In het verslag van het bezoek dat wij voorafgaand aan het debat zouden willen ontvangen, dient in het bijzonder aandacht te worden besteed aan de houding die de Nederlandse regering zelf heeft

ingenomen omtrent SDI en aan de pogingen om op Europees niveau de veiligheidsbelangen van Europa in onderhandelingen tot gelding te brengen. De houding van de Nederlandse regering inzake SDI dient zowel in Moskou als in de hoofdsteden van onze bondgenoten te worden toegelicht.

De heer **De Boer** (CDA): Ik begrijp dat de heer Kok een verslag en een debat vraagt. Ik stel voor, het verslag af te wachten en daarna over een debat te beslissen.

De **Voorzitter**: Ik zal het verzoek om een verslag onmiddellijk na het bezoek, overbrengen. Mij dunkt dat de Kamer eenstemmend kan zijn in de beslissing om nu geen beslissing te nemen, maar erop voorbereid kan zijn dat volgende week dinsdag een beslissing wordt genomen om bij voorbeeld op woensdag te debatteren.

De heer **Kok** (PvdA): Ongeveer vijf weken geleden heeft een debat met de minister-president plaatsgevonden over de situatie na Reykjavik. In dat debat is door meerdere partijen gevraagd om een evaluatie van de uitkomsten van Reykjavik en om informatie over de positiebepaling ten opzichte van SDI. De regering heeft de toezegging gedaan, dat een nader beeld zal worden gegeven van de opvattingen ter zake van de regering. Het voornemen van de Kamer, hieraan een debat te wijden, moet niet uitsluitend afhangen van de bevindingen van de heren Lubbers en Van den Broek in Moskou. De zaak is in zichzelf van voldoende betekenis om er een debat over te voeren in de volgende week.

De heer **De Boer** (CDA): Er mag geen misverstand over bestaan dat wij niet tegen dat debat zijn. Ik wijs erop, dat de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken al een tijd geleden ter voorbereiding van de periode na Moskou een mondeling overleg heeft belegd voor 27 november. Ik zeg niet dat wij dat moeten afwachten, maar ik ben wel van mening dat het verslag reden kan zijn om te zeggen: laten wij met de regering verder praten, voordat wij een plenair debat houden. Ik ben volledig bereid, op de kortst mogelijke termijn aan een debat mee te werken.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik stel vast, dat noch de heer Kok noch de heer De Boer zich tegen mijn gedachten heeft verzet. Dat betekent dat de Kamer aanstaande dinsdag een besluit neemt.

De heer **Kok** (PvdA): Ervan uitgaande dat het verslag van de heren Lubbers en Van den Broek dan ook beschikbaar is.

De **Voorzitter**: Daar ben ik sowieso van uitgegaan. Als het verslag niet beschikbaar zou zijn, komt het debat alleen maar in grotere problemen. Ik zal de wenselijkheid van het op korte termijn verschijnen van een verslag nog eens in mijn brief onderstrepen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Goedkeuring van de op 17 februari 1986 te Luxemburg en 28 februari 1986 te 's-Gravenhage ondertekende Europese Akte (Trb. 1986, 63) (19 626)**, en over:

- de motie-Van Traa c.s. over de uitvoerende comités van de Raad van Ministers (19 626, nr. 8);
- de motie-Van Traa c.s. over medezeggenschapsrecht van het Europese Parlement bij de benoeming van de nieuwe Europese Commissie (19 626, nr. 9);
- de motie-Van Iersel c.s. over een evaluatie van de werking van de verdragswijziging (19 626, nr. 10);
- de motie-Van Iersel c.s. over een databank voor afspraken tot samenwerking (19 626, nr. 11).

(Zie vergadering van 12 november 1986.)

De **Voorzitter**: De heer Van Traa heeft mij verzocht om heropening van de beraadslaging. Ik stel voor, direct aan dit verzoek te voldoen, aangezien er heel weinig stemmingen zijn en in het geheel geen mondelinge vragen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Van Traa** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In het debat de vorige week over de Europese Akte heb ik mede namens de leden Van Iersel, Weisglas en Eisma een motie op stuk nr. 8 ingediend. Bij nader inzien lijkt

het beter om deze motie iets preciezer te formuleren.

Motie

De motie-Van Traa c.s. (19 626, nr. 8) is in die zin gewijzigd, dat zij thans luidt:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat betere besluitvorming in de Raad van Ministers op basis van de Europese Akte slechts mogelijk is bij een gewijzigd reglement van orde van de Raad;

overwegende, dat de uitvoerende bevoegdheden van de Commissie, voorzien in artikel 10 van de Europese Akte, worden beperkt door de veelheid van soorten van uitvoerende comités van de Raad, en door het ondergraven van de uitvoerende bevoegdheden van de Commissie;

verzoekt de regering:

- alles in het werk te stellen opdat het reglement van orde de voorziene meerderheidsbesluiten binnen een bepaalde termijn mogelijk maakt;
- zich in te blijven zetten voor een drastische vermindering van het aantal uitvoerende comités van de Raad en zich er daarbij tevens voor in te zetten dat de uitvoerende bevoegdheden van de Commissie worden versterkt,

en gaat over tot de orde van de dag.

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, wordt deze gewijzigde motie, die door dezelfde leden is ondertekend, voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 12 (19 626).

Ik merk nog op, dat er enige kleine tekstuele wijzigingen zijn aangebracht in de oorspronkelijk rondgedeelde tekst van de gewijzigde motie.

Ik stel vast, dat de Kamer er geen bezwaar tegen heeft, aanstonds over deze gewijzigde motie te stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik constateer dat de fractie van de RPF afwezig is, zoals meegedeeld bij de berichten van verhindering.

In stemming komt het wetsvoorstel.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV, de PPR en de PSP tegen dit wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

De heer Leerling heeft mij verzocht mee te delen, dat wanneer zijn fractie aanwezig zou zijn geweest, ook zij tegen zou hebben gestemd.

In stemming komt de gewijzigde motie-Van Traa c.s. (19 626, nr. 12).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP, het GPV en de PSP tegen deze gewijzigde motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Traa c.s. (19 626, nr. 9).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de SGP en het GPV tegen deze motie hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat zij is aangenomen.

In stemming komt de motie-Van Iersel c.s. (19 626, nr. 10).

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat deze motie is aangenomen met dezelfde stemverhouding als de vorige.

In stemming komt de motie-Van Iersel c.s. (19 626, nr. 11).

De **Voorzitter**: Ik constateer dat deze motie met algemene stemmen is aangenomen.

Aan de orde zijn de **stemmingen** in verband met het wetsvoorstel **Goedkeuring van de op 19 november 1984 te Washington D.C. tot stand gekomen overeenkomst tot oprichting van de Inter-Amerikaanse Investeringsmaatschappij (19 544)**.

(Zie vergadering van 13 november 1986.)

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de PvdA, de PPR en de PSP tegen dit

wetsvoorstel hebben gestemd en die van de overige fracties ervoor, zodat het is aangenomen.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van **hoofdstuk III (Algemene Zaken) van de rijksbegroting voor 1987 (19 700-III)**.

(Zie vergadering van 29 oktober 1986.)

De **Voorzitter**: Het is mij gebleken, dat er behoefte is aan een derde termijn.

Ik stel voor, hiertoe de beraadslaging te heropenen.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Alders** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van de begroting van Algemene Zaken is veel aandacht besteed aan het vraagstuk van het al dan niet openbaar zijn van stukken en de relatie tussen de regering en het parlement. De discussie is geëindigd met de mededeling over en weer, dat er niet zo flauw gedaan moest worden. Wanneer men een en ander nog eens naleest, blijkt toch meer en meer dat de discussie gepeperd was. Wanneer dit inderdaad het geval was, kan de discussie ook niet als beëindigd beschouwd worden.

Bij nadere beschouwing van wat toen is gebeurd, wil ik toch nog enkele woorden zeggen. Een van de discussiepunten was op dat moment de vraag of de informateur en de formateur moesten worden aangegeleid als een overheidsorgaan of niet. De heer Wiebenga intervenueerde in de discussie en maakte de opmerking nog eens terug te kijken naar de discussie over het rapport van de commissie-Biesheuvel. Dat heb ik gedaan.

Ik citeer de minister-president uit een stuk, door hemzelf ondertekend, namelijk de nota naar aanleiding van het verslag, inzake de relatie kiezers-beleidsvorming: "In dit verband merken wij, in antwoord op de vragen van de leden van de fractie van D66 op, dat de kabinetsformateur geen overheidsorgaan is in de zin van artikel 1, eerste lid van de Wet openbaarheid van bestuur. Het

is dan ook geenszins de bedoeling van de commissie geweest, noch onze bedoeling, om te stellen dat de kabinetsformateur juridisch onder de Wet openbaarheid van bestuur valt".

De desbetreffende gedragsregel zoals door de staatscommissie voorgesteld, spreekt van een handelen zoveel mogelijk overeenkomstig de Wet openbaarheid van bestuur, met andere woorden: van een handelen, als ware de Wet openbaarheid van bestuur van toepassing. Niet meer en niet minder heb ik de vorige maal in de discussie betoogd. Daarom herhaal ik de vraag, of in de geschetste samenhang niet veeleer de conclusie had moeten zijn, dat in dit geval de Wet openbaarheid van bestuur dienovereenkomstig had moeten worden toegepast. Zou het niet juist zijn dat de minister-president zich meer zou houden aan de door hemzelf voorgestane gedragsregel, dat aan het einde van de formatie door de dan optredende minister-president vastgesteld wordt, wat formeel over de gehele periode tot het formatiedossier behoort en dat hierover mededeling wordt gedaan? Dit is dan het formatiedossier. Daarmee is bepaald wat wel en wat niet daarin is opgenomen. Deze stelling is betrokken door de commissie-Biesheuvel en naar ik meen destijds onderschreven. De vraag komt te meer op in deze samenhang, omdat ik heb gezien dat in de bodemprocedure toch weer andere argumenten een rol spelen. Ik noem argumenten als: niet alles kan openbaar zijn, de eenheid van de Kroon en dergelijke. Dit kan, mede gezien tegen de achtergrond van de discussie de vorige keer, niet de bedoeling zijn.

Voorzitter! De discussie leidde ertoe, dat wij over en weer niet flauw moesten zijn. Ik heb mij dat aangehouden. Ik wil het laten bij de woorden, dat in ieder geval overeenkomstig de wet gehandeld zou moeten worden. Ik citeer daarmee met instemming de woorden van de minister-president, en dat leidt dus niet tot een motie.

Minister **Lubbers**: Voorzitter! Ik dank de geachte afgevaardigde voor zijn bijdrage. Ik wil hierover nog een enkel woord zeggen.

Het probleem voor mij is niet om zoveel mogelijk openbaarheid te betrachten. Het probleem zit ergens

anders. Ik wil proberen dit in deze zo ierenische derde termijn duidelijk te maken. Geleidelijk aan dreigen misverstanden te ontstaan met betrekking tot de precieze plaats van de informateur en de formateur in ons staatsbestel. Het is niet voor niets dat de commissie-Biesheuvel heeft gezegd: het is niet zonder meer WOB, wij moeten iets WOB-achtigs doen. Daarin zit het verschil. Ik wil mijn stelling verduidelijken.

Naar mijn oordeel moeten wij komen tot het maken van afspraken — daar kunnen wij te gelegener tijd misschien eens over spreken — van meer structurele aard, waarin het uitgangspunt herkenbaar zal zijn dat het proces van informatie-formatie als zodanig geen onderdeel uitmaakt van het bestuur. De optredende minister-president neemt weliswaar de verantwoordelijkheid voor het formatieresultaat en het eindverslag, op grond waarvan het mogelijk bleek een kabinet te constitueren, alsmede voor de procedurele aanpak die tot dit resultaat heeft geleid, maar dit betekent naar mijn oordeel niet dat het daarmee met terugwerkende kracht tot een handelen van bestuur respectievelijk de overheid is gemaakt. Integendeel, het formatieproces is gebaseerd op de adviezen van de fracties, die gezamenlijk de Tweede Kamer representeren.

Het staatshoofd volgt bij de uit te zetten lijn zoveel mogelijk deze adviezen. In geval van twijfel en daar waar er keuzemogelijkheden zijn — daarbij wil het wel eens gaan om de aan te trekken personen — heeft het staatshoofd een beperkte marge om impasses te doorbreken. Als zich zo'n geval van twijfel voordoet, wordt zorgvuldig vermeden dat bestuur — overheid of demissionaire ministers — een stem in het kapittel krijgen. Kortom, het gaat om een politiek proces teneinde te bereiken dat, als de informatie-formatie resultaten oplevert, voldoende vertrouwen aanwezig zal zijn in de Tweede Kamer. Het gaat juist niet om bestuurlijke besluitvorming. Ik denk dat die invalshoek bij een nader te bepalen en te bespreken regime inzake de openbaarheid benadrukt moet worden.

Een punt van geheel andere orde is dit. Ik denk dat wij behoefte krijgen aan afspraken op dit punt, opdat weer redelijke rechtszekerheid ontstaat. Het mag eigenlijk niet gebeuren dat rechtszekerheid gezocht moet worden via processen

bij de Raad van State. Wij moeten eigenlijk vooraf lijnen uitzetten die aangeven hoe te handelen. Bij het produceren van een document voor een informateur of formateur moet met andere woorden duidelijk zijn of dit document op enigerlei moment in de openbaarheid komt en, zo ja, op welk moment. Het is hier niet de plaats om al te zeer over de inhoud te spreken, maar ik wil daarover toch wel enkele opmerkingen maken.

Ik heb de vorige keer al opgemerkt, dat het voor mij haast een vanzelfsprekende mogelijkheid is om te bevorderen dat bij de verslagen en eindverslagen die stukken gepubliceerd worden, die relevant geacht moeten worden voor de beoordeling van het resultaat, zonder dewelke het resultaat eigenlijk niet goed begrepen kan worden. Daarmee is een zekere openbaarheid gerealiseerd. Dat kan praktisch worden, als dit al niet in beperkte mate het geval is.

Voorts hebben wij stukken van een type, dat in die zin bijzonder is dat die stukken geleverd zijn door het bestuur: demissionaire ministers en departementen. Ik denk, dat bij gelegenheid nader gesproken moet worden over de vraag of de origine van het stuk op zich — ik doel op het feit, dat het vanuit de overheid komt — niet moet leiden tot bepaalde conclusies, de openbaarheid betreffende. In die zin zit ik dichtbij het punt van de heer Alders, maar dan niet als invalshoek omdat de formatie rond de informatie als het ware ex post bestuurlijk wordt gemaakt, maar omdat de origine valt terug te leiden tot het bestuur.

Dan blijft nog over het "grijze gebied". Ik denk aan een brief die wie dan ook heeft gestuurd aan de (in)formateur. Wat doen wij daarmee? Ik denk, dat wij daar eens goed over moeten nadenken. Ik stel mij voor, wellicht al op korte termijn met mijn visie daarop te komen opdat er op dit punt wat meer helderheid kan ontstaan, ook in het gemeen overleg in dit huis.

De beraadslaging wordt gesloten.

De wetsvoorstellen 19 700-III, nrs. 1 en 4 worden, na goedkeuring van de onderdelen, zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van:
- **hoofdstuk XI (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en**

Milieubeheer) van de rijksbegroting voor 1987, voor wat betreft het deel Milieubeheer (19 700-XI);

- het **IMP-Milieubeheer 1987-1991 (19 707);**

- het wetsvoorstel **Wijziging van hoofdstuk XI (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) van de begroting van de uitgaven van het Rijk voor het jaar 1980 (slotwet; vierde wijzigingsvoorstel) (19 587).**

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Veldhoen** (PvdA): Voorzitter! De PvdA is ervan overtuigd, dat de aantasting en de onttakeling van het milieu een van de meest bedreigende gevaren is voor de leefbaarheid en de kwaliteit van het leven in brede zin. Om maar eens positief te beginnen: Er ligt een gigantische uitdaging voor ons, zowel nationaal als mondiaal. In ons verkiezingsprogramma "De toekomst is van iedereen" stellen wij, dat een actief milieubeleid bittere noodzaak is. Ook in het plan "Werk maken" kiezen wij daarom voor een uitgekende selectieve groei van de economie waar het grondstoffen, energie, natuur en milieu betreft. Daarnaast kan het milieubeleid juist een belangrijke bijdrage leveren aan die economie. Preventief beleid op het gebied van verbruik van grondstoffen en energie, een beter hergebruik van afval en reststoffen en een brongericht beleid, gericht op het voorkomen van afval, vergroten de overlevingskansen van onze samenleving maar ook van vele mondiale ecologische systemen, want het milieu houdt niet op bij de grens.

De oorzaken en gevolgen van menselijke activiteiten op het gebied van het milieu dienen dan ook veel meer in brede zin te worden beoordeeld dan de welhaast dagelijkse incidenten van ploffende fabrieken en het illegaal dumpen van afval en gif. Dat is natuurlijk niet goed en daarom zal het milieu-aspect veel meer geïntegreerd dienen te zijn in het economisch beleid, maar ook in een aantal andere beleidsectoren. Milieu-aspecten in brede zin dienen de randvoorwaarden te stellen, maar zijn ook doel op zichzelf. Het behoud van een leefbare wereld lijkt, voor

zover wij het kunnen overzien, meer dan ooit af te hangen van de dominante invloed die het menselijk handelen op zijn omgeving blijkt te hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Dit verhaal is vandaag mijn begin. Dat zou het ook geweest zijn als hier een PvdA-milieu-minister had gezeten. Ik zou haar hetzelfde hebben verteld. Wellicht zou ik haar nog meer dan ik nu zal doen, herinneren aan de uitwerking van het PvdA-plan "Werk maken", waar het gaat om de noodzakelijke inspanningen ten aanzien van de relatie tussen economische groei, het behoud van omgevingsrijkdom en het milieubeleid, als inzet en doelstelling van industriepolitiek en overheidsbestedingen, dus over de taak van het milieu als trekpaardfunctie, maar ook als waakhond. Ik besef echter dat ik nu spreek tot een VVD-minister, die op 8 september verklaarde de nuttige functie te vervullen van de luis in de pels van zijn collega van Economische Zaken. De afmetingen van genoemde dieren — paard, hond en luis — zijn hopelijk niet maatgevend voor de rol die het milieubeleid in werkelijkheid moet spelen.

Mijnheer de Voorzitter! Helaas staat het milieubeleid stil, al zal de minister dat natuurlijk ontkennen. Hij zal zeggen dat er toch veel gebeurt. Natuurlijk, maar als er minder wordt opgeruimd dan erbij komt, gaan we achteruit. Hoewel het "standstill"-principe een gewaardeerd instrument is — het is overigens slechts één van de instrumenten — lijkt dit beleid echter wat verdroogd, verzuurd en verdord. In de regeringsverklaring staat dat dit beleid wordt voortgezet. Het IMP, ofwel de memorie van toelichting, bevestigt dit inhoudelijk, in die zin dat er helaas geen sprake is van daadwerkelijke versterking van zwakke beleidselementen. Dat geeft het IMP ook toe. In de propaganda-folder van het ministerie — één van de punten waar het departement al jaren echt sterk in is — staat dat een vooruitgaande verbetering van de kwaliteit van de omgeving ook in 1987 het doel is waarvoor het ministerie zich gesteld ziet. Dat is natuurlijk mooi, maar op pagina 5 van het IMP staat dat de achteruitgang van de milieukwaliteit op een aantal gebieden nog verontrustend is. Dat laatste is voor iedereen zichtbaar. Het is ook van eminent belang voor de aanpak. Niet alleen mijn fractie is bezorgd. Dat geldt bij

voorbeeld ook voor de centrale raad voor de milieuhygiëne, die in zijn commentaar opmerkt dat het tempo van de voortgang te wensen overlaat, het internationale milieubeleid duidelijk tekort schiet en de indruk bestaat dat met dit IMP bewust een pas op de plaats is gemaakt. Dan is de conclusie toch gerechtvaardigd dat het milieubeleid bij de doorgaan- de vermindering van het milieu achterblijft. De kwaliteit van het leven in Nederland staat onder zware druk. De begroting geeft geen daadwerkelijk antwoord. Op pag. 13 staat een simpele mededeling over het opmaken van een balans van concrete resultaten in de vorm van milieuverbetering. Dat geeft te denken.

Ik heb moeten kiezen uit een veelvoud van onderwerpen. In eerste instantie denk ik dan aan het internationale beleid. Hiervoor behoeft je tegenwoordig in folders geen aandacht meer te vragen. Tsjernobyl en de toekomst van de Noordzee en de Waddenzee zijn genoegzaam bekend. Ook denk ik dan aan wat er zo nu en dan de Rijn af komt zakken. Daarnaast vragen internationale problemen als zure regen, het CO₂ en het broeikas-effect en het nieuw gesignaleerde freonprobleem in EG-kader en op mondiaal niveau de aandacht. Het IMP ademt, voor zover er nog sprake is van ademen, een passieve houding. Dat kan echt niet. Tijdens het tijdperk-Winsemius heeft Nederland zijn zogenaamde gidsfunctie opgegeven. Ik bespeur de neiging om zich hierbij neer te leggen, terwijl Nederland die functie als het ware opgedrongen krijgt. Het is dicht bevolkt, zwaar geïndustrialiseerd en heeft een slappe tjetsbodempaar waar alles doorheen sijpelt. Het is dus het eerste slachtoffer van milieuproblemen. Mogen wij die gidsfunctie dan hebben? Ja, die moeten we zelfs hebben en wel bij EG-activiteiten, bij het EG-milieujaar, bij het ontwikkelen van schone technologieën, bij het waarschuwen voor ontwikkelingen in de Derde Wereld en bij onze projecten voor die Derde Wereld. Geen export van ellende, zegt de PvdA. Overigens ook liever geen import van ellende.

Het stemt tot ontevredenheid dat de internationale dimensie in deze begroting zo zeer achterblijft, terwijl juist internationale milieuproblemen de grote zorgen oproepen. Na 1983 — de ommekeer van Winsemius —

heeft Nederland gekozen voor een geharmoniseerd modaal niveau in Europees verband. Waar nodig, moet Nederland pleiten voor de mogelijkheid om verdergaande maatregelen op nationaal niveau te nemen of te handhaven. Wil de minister dat in de toekomst op zich nemen, want het is een belangrijke taak. Wij zijn daar een groot voorstander van. Het is ook geschikt om de gidsfunctie weer op te pakken, hetgeen overigens de nodige economische stimulansen kan opleveren. De kansen zijn er nu. In tweede termijn dien ik zo nodig op dit punt een motie in.

Mijnheer de Voorzitter! De regering wil niet veel, en als er iets gedaan wordt, dan is het vragen om onderzoek. En als het niet helemaal duidelijk is, volgt er nog meer, verfijnder onderzoek. Dat is een typische vertragingstactiek, want dan hoef je geen maatregelen te nemen. Een saillant voorbeeld vinden we op pagina 9 van het IMP. Daar staat: De tijd ontbreekt om voor de vele duizenden milieuverontreinigende stoffen eerst milieukwaliteitseisen te formuleren alvorens de bronnen aan te pakken. Moeten wij deze woorden bij gebrek aan maatregelen uitleggen als "we laten het maar toe, want we weten nog niet, hoe gevaarlijk die stoffen precies zijn"? Dan zeg ik: bij twijfel is uiterste terughoudendheid geboden; desnoods een verbod en betrouwbare alternatieven stimuleren. Ik leg het regeringsbeleid zo uit: omdat we de oorzaak/gevolg-keten niet kennen, doen we niets aan de oorzaak en wachten we de gevolgen af. Dat is geen brongericht beleid, dat is eigenlijk het VVD-beleid van de laatste jaren. Het betekent — als je niet oppast — bij de pakken neerzitten.

Helaas is dat toch een beetje de sfeer die het IMP ademt. Mooie woorden als integratie, convenanten, verinnerlijking, doelgroepen, internationale fora en vooral onderzoek. De vertaling van onderzoek in concreet beleid wordt uitgevoerd met de omzichtigheid van een luis in een porceleinkast. En maar nagaan of er fiscale mogelijkheden zijn, en maar nagaan of er concrete verkeersmaatregelen kunnen worden genomen, en maar nagaan of het milieubeleid niet botst met dat van andere ministeries. Wat betekent overigens de eigen verantwoordelijkheid van doelgroepen als die zelfde doelgroepen, bij voorbeeld de olieraffinerijen, zich

verschuilen achter het slappe overheidsbeleid? Ik vrees dat ik gelijk zal krijgen met mijn opmerking dat dit beleid zal leiden tot de productie van een nationaal milieubeleidsplan, te publiceren voor 1988, dat helaas net zo nietszeggend zal zijn als dit derde IMP. Dat zou betreurenswaardig zijn. Maar het is natuurlijk ook mogelijk dat de minister even pas op de plaats heeft gemaakt om een ontzettend snelle aanloop te kunnen nemen. Het zou wel funest kunnen zijn voor de nationale doelstelling inzake de leefbaarheid van onze samenleving. Wat zijn eigenlijk de concrete doelstellingen voor dat nationale milieubeleidsplan? Wordt de commissie die zich bezighoudt met de lange termijn, waar volgens mij de klad in zit — zo heet ze ook — hierbij een rol toebedacht? Het hangt gelukkig echter ook af van de invulling die de minister zelf aan zijn functie van coördinerend bewindsman kan geven. Dat is gelukkig, omdat hij zijn beleidsvisie kan laten doorklinken. Ben ik nu ineens positief? Ja, als het gaat om de mogelijkheden van de minister. Wel heb ik twijfels over zijn inzet, gelet op dit IMP. Gaat de minister na het PIM, het project integratieplan milieubeleid, en "De som der delen" — een andere nota — in die zin verder?

Een voorbeeld, het verhogen van de maximumsnelheid. Daarmee gaat de minister tegen beter weten in akkoord. De uitstoot van raffinaderijen: tegen beter weten in. De post-Seveso-richtlijn; waarom wordt die niet eerder en beter in wetgeving omgezet? De aanleg van nieuwe snelwegen, het zogenaamde oplossen van files. Een milieuminister behoort zich te verzetten tegen hogere snelheden, omdat die gepaard gaan met meer ongelukken en meer uitlaatgassen. Een milieuminister is voor het bevorderen van het openbaar vervoer en niet voor het verhogen van de tarieven van het openbaar vervoer. Dat integrale beleid vind ik van eminent belang. Ik bewaar hiervoor een motie. Een milieuminister zal geen AMvB over de SO₂-uitstoot van raffinaderijen verdedigen als blijkt dat zo iets niet werkt en dat directies van oliemaatschappijen zich kapot lachen omdat ze helemaal geen gas terug hoeven te nemen. Daarbij zal een milieuminister niet toestaan dat zijn ministerie wordt uitgekleeft en afgeslankt ten koste van de primaire functie, de waakhondfunctie ervan. Is het

overigens waar dat het DGMH zozeer zal worden afgeslankt dat bij voorbeeld de afdelingen water, verkeer, energie en bestrijdingsmiddelen zullen worden opgeheven? Het bewaken van het facet milieu is alleen mogelijk als er nog een waakhond is. En dat is geen luis in de pels, want die luis is waar de pels gaat en de waakhond blijft waar hij hoort. Hij moet overigens wel een goed hok hebben. De minister moet dus ingaan op zijn coördinerende taak, die hij volgens mij aan het verliezen is. Dat verlies zou funest zijn.

Dan het brongerichte beleid. Tot nu toe lag het aangrijpingspunt in de oorzaak/gevolg-keten vrijwel altijd aan het eind, dus in het afvalstadium. En de vuilnisman maar sjouwen met van alles en nog wat. Het gaat trouwens niet alleen om de vuilnisman die met de afvalprodukten loopt.

Brongericht beleid slaat ten eerste op processen waarin afval wordt vermeden of verminderd. Het gaat ook om stoffen die vanwege het milieu ongewenst zijn. Hoe stimuleert de minister het introduceren, het integreren en het vervangen van technieken, technologie, processen en industrieën die de afvalfase met een open vizier tegemoet kunnen treden? Hoe stimuleert de minister de chemische stoffen die de zware toets van milieu- en gezondheidseisen kunnen doorstaan?

Oude koek, zal de minister zeggen. Ik zeg dan: dank je de koekoek, want er gebeurt niet veel. Er is geen daadwerkelijke inzet om slechte gifstoffen te verbieden, want de regering zegt bij twijfel "ja". Wij zeggen bij twijfel "neen". Er is nauwelijks een aanzet om vervanging van gevaarlijke stoffen te stimuleren. De grote verbruikers gaan gewoon door. In het kader van het brongericht beleid dienen schonere processen en stoffen veel meer aandacht te krijgen. Het instrumentarium dient daarop te worden afgestemd. De beschikbare middelen ook, maar daar kom ik zo nog op terug.

Wij noemen de mogelijkheid van produktheffingen, zoals bij voorbeeld een heffing op bestrijdingsmiddelen. De slechtste eerst: het Amerikaanse systeem dat de minister wellicht bekend is. De opbrengst van de heffing is dan bestemd voor de ontwikkeling van betere middelen. Dat komt dan in de plaats van nieuwe reinigings- en dumpingstechnieken

die overigens in de saneringsfase wel van belang kunnen zijn. Laat de minister nu eens uitspreken dat de C2-deponie en de Slufter bij voorkeur eenmalige operaties zijn. Wij kunnen dat toch niet voor een tweede of derde keer herhalen en betalen?

Ik noem voorts de onwil van de regering daar waar het gaat om financiële prikkels naast regelgeving en normstelling toe te passen. Milieu via de portemonnee is weliswaar zwaarbeladen — je wordt er niet populair mee, maar dat ben ik niet en dat hoef ik niet te worden ook — maar laten wij niet vergeten dat de Nederlandse bevolking zich zeer betrokken voelt bij een goed leefmilieu. Geen wonder met 14,5 miljoen mensen op 40.000 bunder. Maar hoe kom je er als eenvoudig burger achter wat goed en wat slecht is voor het milieu? Je zou kunnen zeggen dat het goed zou zijn om milieu-slechte produkten te belasten en milieu-goede te bevoorjelen. Dat is goed, maar dan zijn wij er nog niet mee. De minister zou er goed aan doen, op korte termijn systemen met de daarbij behorende beleidsmaatregelen te ontwikkelen. Tot die maatregelen kan een verbod behoren voor in ieder geval vaste lijststoffen. Wellicht is er via de Afvalstoffenwet of de Wet chemische afvalstoffen nog meer te bedenken.

Zeker zo belangrijk zijn de eerdergenoemde regulerende produktheffingen. Het gaat dan om produkten — een gevoelige materie — die vervuilen bij gebruik en vooral in hun eindfase. Kijk, de makers vinden dat niet zo erg. Uiteindelijk gaat het toch de vuilnisbak in. Daarom is er een goede reden om te pleiten voor een verbreding van het begrip "statiegeld-systeem" als een derde categorie van maatregelen.

Waarom kan er geen statiegeld-systeem komen voor allerlei typen batterijen die sterk vervuilen? Voor accu's, voor auto's, voor koelkasten? Bij diepvriezers vraagt het freonsysteem steeds meer onze aandacht. Dit alles dient uiteraard vergezeld te zijn van goede recyclingsystemen. Het afval moet ook weer netjes verwerkt kunnen worden. Vele landen hanteren zulke retoursystemen. Noorwegen en Zweden kennen zo'n systeem voor auto's. Waarom wij niet? Heffingen op produkten en statiegeld kunnen een prima reden en waarborg zijn dat de afvalfase beter wordt begeleid.

De heer **Hennekam** (CDA): Kennelijk overweegt de PvdA het invoeren van statiegeld op auto's. Kan de heer Veldhoen dit concretiseren? Moet dit gelden voor nieuwe auto's of ook voor oudere auto's? Aan welk bedrag denkt de heer Veldhoen? Kan dit ineens of in termijnen worden betaald? Wanneer krijg je het terug? Kortom, kan de heer Veldhoen preciseren wat de PvdA in gedachten heeft als zij spreekt over statiegeld op auto's?

De heer **Veldhoen** (PvdA): In Nederland rijden zo'n 4 miljoen auto's met een vervangingstermijn van ongeveer 8 jaar. Dat betekent dat wij elk jaar zo'n 50 à 60.000 wrakken te verwerken krijgen. Dat heeft tot geweldige problemen geleid. De hoeveelheid te saneren terreinen is vrij groot en kost de Nederlandse belastingbetaler een hoop geld. Ik noem f 9 à f 10 miljoen per jaar. Kijkt u maar naar de streekplannen. Op het moment waarop men een nieuwe auto koopt, betaalt men een extra heffing (statiegeld) en daarmee doet men een investering in de lijkbezorging van de auto, in die zin dat na acht jaar de eigenaar die dan de auto in bezit heeft, dat geld terugkrijgt. Het enige verlies in die tijd is dan het renteverlies van die investering. De heer Hennekam vraagt ook hoe hoog dat bedrag moet zijn. Het statiegeld op flessen bedraagt 30 tot 40% van de totale waarde; bij auto's denk ik aan 1% van de aankoopwaarde. Dit komt uit in de buurt van 150 tot 250 gulden.

Ook de voorganger van deze minister pleit in zijn boek "Gast in eigen huis" op blz. 95 voor zulke systemen. Hij noemt daarbij ook de auto. Dat pleidooi komt nu natuurlijk wat laat. Maar beter laat dan nooit. Ik zou veel liever hebben gezien dat hij er zelf mee begonnen was. Graag krijg ik hierop een reactie van deze minister, maar hopelijk niet zo ongelukkig als het antwoord op vraag 60 over het statiegeld op auto's. Daar begrijp ik niets van. Overigens ben ik wel over meer antwoorden ontevreden.

Het antwoord op vraag 4 met betrekking tot de begroting bij voorbeeld, is bedroevend summier. Wij vroegen om nadere informatie over de afname van ruim 10 miljoen voor beleidsontwikkelend onderzoek en schone technologie. Het laatste wordt in het hele IMP als een

soort kurk gehanteerd, waarop onze economie straks moet drijven. Wij vroegen ook naar de verdeling daarvan over de verschillende onderdelen in die begrotingspost. Wij zijn met name tegen bezuiniging op onderzoek naar schone technologie. Wij willen alsnog een nadere aanduiding per onderdeel — misschien morgen schriftelijk — opdat wij met een gerichte amendering deze bezuinigingen, zo nodig, ongedaan kunnen maken. Wij spreken dan toch over een bedrag van 10 miljoen.

De antwoorden op de vragen 12 en 13 zijn in feite nog erger. Daarbij gaat het over de reraffinage van afgewerkte olieën. Een gebed zonder end, moet ik zeggen. Met die afgewerkte olieën gebeurt dus blijkbaar nog niet zoveel, behalve weer onderzoek. In het antwoord op vraag 13 gaat het speciaal over het jarosiet-vraagstuk. Net als bij auto's gaat het hier om gigantische hoeveelheden afval. De regering spreken wij hierop ook al enkele jaren aan. Concrete oplossingen raken eerder uit dan in zicht. Almaar worden gesprekken gevoerd, commissies opgericht enz. Ik durf te stellen dat de politieke wil ontbreekt om ten aanzien van deze twee grote vraagstukken knopen door te hakken. Het gaat om hoeveelheden, die een normaal mens zich niet kan voorstellen, wat jarosiet betreft alléén al het gewicht van de gehele Nederlandse bevolking. Wat doet de minister met dit probleem?

Elke minister die milieu doet, mag van mij slagen. Maar hij moet wel voldoende politieke moed hebben en ik ben ook bij deze minister bang dat hem die moed nog ontbreekt om een wezenlijke bijdrage te leveren aan de oplossing van met name de zure-regendepositie, ofwel zure-regenproblematiek. Hij verschuilt zich achter die bui. In het IMP wordt met zoveel woorden erkend dat de verzuring erger is dan gedacht. Toch wordt in antwoord op vragen volgehouden dat de voorlopige depositie-doelstelling niet te hoog is, ondanks uitvoerige internationale informatie hierover. Bovendien blijkt dat door de voorziene economische groei de emissiedoelstellingen voor NOx en SO2 zullen worden overschreden. Ik concludeer dat de urgentie van verdergaande maatregelen alleen maar is toegenomen. Helaas laat de minister het bij voornoemde consta-

tingen. Misschien kan hij hierop in eerste termijn ingaan.

Mijnheer de Voorzitter! Zo spreken wij over de "automobiliteit". Dat is een heel eigenaardig woord. Daarmee kan van alles bedoeld worden. Als ik daarover spreek, heb ik het over de automobiël-mobiliteit. Dat lijkt mij een beter woord, hoewel het langer is en daar bent u tegen.

De automobiël-mobiliteit moet worden teruggedrongen, want uitsluitend voertuigtechnische eisen bieden onvoldoende soelaas. Hoe doen wij dat? Komt er een integraal regeringsplan om de automobiël-mobiliteit terug te dringen? Dat moet toch eigenlijk wel, want nu is het IMP in mijn optiek volledig in tegenspraak met het beleid van de minister van Verkeer en Waterstaat.

Mijnheer de Voorzitter! Zo spreken wij ook over de bestrijding van het NOx-probleem. De oplossingen zijn er, maar de regering doet er niets mee. Is dat omdat het Nederlandse bedrijfsleven het er wellicht bij heeft laten zitten? Waarom zijn in West-Duitsland stikstofoxyde-reinigingsinstallaties reeds operationeel, terwijl die in Nederland nog in de demonstratiefase verkeren? Heeft de toekomstige energievoorziening de aandacht van deze minister voor het milieu? Wij hebben gisteren uitgesproken dat onze prioriteit ligt bij warmte/kracht-koppeling — inmiddels "milieugetoetst" en acceptabel — en verder bij de de NOx-oplossingen. Wat doet de minister hieraan?

Zo spreken wij ook over de milieu- en natuureducatie en over de voorlichting. Tijdens de begrotingsbehandeling 1986 is een motie-Tommel kamerbreed aangenomen — mevrouw Oomen zal het zich zeker herinneren — waarin werd uitgesproken dat de instrumenten en activiteiten op het gebied van natuur- en milieu-educatie samenhangend en structureel moeten worden uitgebouwd. In het voorliggende IMP wordt deze motie niet genoemd. Wij gaan er echter van uit dat de in het vooruitzicht gestelde nota een uitwerking van deze motie zal zijn. Wij verwachten dat deze nota meer zal bevatten dan een opsomming van activiteiten. De nota dient naar onze mening de in de motie gevraagde uitbouw in voorwaardenschepende zin aan te geven, met inbegrip van de daarvoor beschikbare middelen. Kan de minister dit bevestigen?

Het vorige jaar hebben wij een ellenlange discussie gevoerd over

benodigde en beschikbare middelen. Onder druk van de Kamer is minister Winsemius toen uiteindelijk over de brug gekomen. Hij heeft toen het gat tussen de verplichtingen- en de begrotingsbedragen gedicht. Is het overigens waar dat voor 1987 alweer wordt bekibbeld op de educatie-activiteiten van de milieu-organisaties? Ik wijs hierbij op artikel 56.

Zo spreken wij ook over de rioleringen. Ook dat is zo'n probleem. Komt er alsnog een nota over dit gigantische probleem? De Partij van de Arbeid roept al zo'n tien jaar om deze nota. Zij is indertijd ook beloofd. Het betreft nota bene een probleem dat nu plotseling in de signaleringsfase schijnt te verkeren. Wat is de werkelijke reden van de koerswijziging van de regering om de verantwoordelijkheid volledig bij de gemeenten te leggen? Immers, in de reeds lang toegezegde regeringsnota zou nog zijn uitgegaan van een gedeelde verantwoordelijkheid. Valt het probleem eigenlijk niet onder de partnershipregeling? Ik krijg de indruk dat deze bezuinigingsregering is geschrokken van de enorme bedragen die met de sanering van ons gigantische rioleringsstelsel zijn gemoeid. En verder niks! Als de minister zegt dat de gemeenten boter op hun hoofd hebben, geef ik dat toe. Maar vanwege die boter kan ook de minister niet meer uit zijn ogen zien! Wees reëel, en zie het probleem onder ogen. Laat de Kamer op korte termijn weten wat u werkelijk als minister voor het milieu van plan bent.

En zo spreken wij ook over de bodemsanering. Gehoord de discussie die op 8 september is gevoerd, kan ik niet anders doen, op dit punt een amendement indienen. Dat amendement ligt nu bij de griffie.

En zo spreken wij ook over de externe veiligheid. Winsemius haalde een Griek over de drempel, Nijpels onlangs een Belg. Probeer het eens met een Zwitser, zou ik zeggen! Kunnen de Nederlandse chemische bedrijven overigens allemaal wel de toets der milieukritiek doorstaan? Ik denk hierbij ook aan activiteiten in het kader van de post-Seveso-richtlijn.

Ik sluit af. Nog immer spreken wij over recombinant-DNA-technologieën. Dat is het genetisch manipuleren, dus het knutselen met de erfelijkheid. Wat het laatste betreft heb ik altijd het idee gehad dat het recombinant-

DNA-onderzoek en de problemen die daarmee te maken hebben, te overzien zijn. Maar hoe zit het nu met al die biochemische en biotechnologische ontwikkelingen die momenteel bij onderzoek in ziekenhuizen zo de aandacht trekken? Er doen griezelige verhalen de ronde, hoewel wij allemaal wel weten dat ze niet griezelig hoeven te zijn. Wat is en blijft de verantwoordelijkheid van deze minister voor de brede milieuaspecten van verdergaande genetische manipulatie? De beantwoording op dit punt vind ik onvoldoende.

Het milieubeleid is gericht op de toekomst. Ik werk graag mee aan een situatie waarin die toekomst nog bestaat en niet al haast voorbij is.

□

Mevrouw **Oomen-Ruiten** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is een mooi land, dit land van ons. Aan ons is de taak om over tien, twintig jaar, wanneer wij het estafettestokje van de verantwoordelijkheid overdragen aan een volgende generatie, te kunnen zeggen: het is nog steeds een mooi land; nemen jullie het over en maak het nog beter.

Met deze boodschap, die christendemocraten zeer aanspreekt, gaf minister Winsemius het milieubeleid over aan zijn opvolger Nijpels. De inbreng van minister Winsemius heeft zich in de voorbije periode vooral gericht op het stimuleren van de bewustwording en het formuleren van het te voeren milieuhygiënische beleid. Voor de wijze waarop hij zich van deze taak gekweten heeft, hebben wij waardering.

De komende regeerperiode wordt moeilijker ondanks het feit dat in het regeerakkoord en in de regeringsverklaring onverminderd aandacht wordt besteed aan het milieubeleid. Ook zullen de financiële inspanningen van de rijksoverheid voor het milieubeleid licht stijgen. Dit is geen geringe opgave in het licht van de financiële problemen. Wij staan nu voor het ten uitvoer leggen van het beleidspakket in de wet- en regelgeving, dat in de afgelopen vier jaar is vastgelegd en waaraan de fractie van het CDA in de coalitie actief richting heeft gegeven. Wij zeggen de huidige bewindsman toe, dit te blijven doen.

Wanneer de economische groei verder doorzet, zal blijken dat de milieumaatregelen die zijn ingezet, niet afdoende zijn om verdere milieuvervuiling te voorkomen.

Economische groei, zo hard nodig voor meer werkgelegenheid, heeft namelijk, wanneer wij niet voldoende alert zijn, negatieve kanten voor het milieu.

Het is echter niet alleen kommer en kwel; er zijn zeker ook positieve punten te melden. De regelgeving op milieugebied, waarmee wij bepaald niet achterlopen in Europa, wordt in ons land maatschappelijk gedragen en kan hierdoor ten volle functioneren. De verhoogde economische bedrijvigheid leidt bovendien tot nieuwe beleidsinvesteringen met veel betere milieuhygiënische resultaten. In het IMP wordt desondanks geconstateerd dat de achteruitgang van de milieukwaliteit in verontrustende mate gaande is. Toch geeft het IMP een sfeer van "even rustig".

Op zich zelf is het begrijpelijk dat sectoren die betrokken waren bij de voorbereiding van maatregelen bij voorbeeld om de verzuring te lijf te gaan, nu de kans krijgen om deze maatregelen in te voeren. Immers, een al maar wijzigende regelgeving verziekt de samenleving ook. Anderzijds zal het onvoldoende inspelen op zich nu al aandienende problemen — de bodemsanering heeft ons veel geleerd — zich uiteindelijk tegen ons keren. Wij gaan ervan uit dat zowel het op stapel staande eerste milieubeleidsplan als het volgende IMP in deze zin meer richtinggevend zullen zijn. Aan het slot van mijn betoog zal ik hierover nog iets zeggen.

Wegens de problemen die zich blijkens het IMP aandienen, is het meer dan ooit nodig, prioriteiten te stellen voor de inzet van middelen en mmenkracht. Voor de fractie van het CDA hebben preventie en herstel van milieuschade prioriteit. Overigens hebben wij de indruk dat met het bestuurlijk losmaken van milieubeheer en volksgezondheid de relatie tussen beide aspecten minder dan vroeger tot haar recht komt. Ik noem als voorbeeld lood in het milieu.

Op het met inzet van veel geld wegnemen van hinder leggen wij geen nadruk, behoudens ernstige knelpunten. Al heeft het wegnemen van hinder niet altijd directe gevolgen voor de rijkskas, gewaakt moet worden voor een extra financiële belasting van de samenleving, die zij zeker nog niet kan dragen. Het IMP appelleert terecht aan de eigen verantwoordelijkheid van doelgroepen voor het milieubeleid. Laten wij

dan met elkaar afspreken, het pakket aan regelgeving stringent milieuhygiënisch te richten en te handhaven. Probeer niet alles tegelijkertijd te doen.

In het IMP missen wij zeer een uitgewerkte internationale paragraaf. Wij leven niet op een eiland en dus kunnen wij op tal van terreinen, hoe vooruitstrevend wij ook zijn, slechts ten dele onze doelstellingen bereiken. Moed putten wij uit het EG-verdrag ter zake van de meerderheidsbesluiten. De trage internationale voortgang is zeer zorgelijk. Als er al EG-richtlijnen zijn, is het onvoldoende bekend of zij afdoende worden nageleefd. In dit verband wijs ik op de naleving van internationale afspraken bij voorbeeld over SO₂, die Groot-Brittannië niet schijnt na te komen. Wij lezen dat de EG-commissaris van plan is, Europese milieucontroleurs aan te stellen en in gebreke blijvende landen voor het Europese hof te brengen. Wij beoordelen dit positief. Wij horen graag de reactie van de minister hierop.

Wij zijn benieuwd naar de prioriteiten die de minister zal aanbrengen voor het Europese overleg over de vierde milieurichtlijn.

Op het terrein van bestrijdingsmiddelen en diergeneesmiddelen lijkt er in Europa overigens wel vooruitgang geboekt te worden.

De aanpak van het milieubeleid loopt langs twee sporen: het brongerichte en het effectgerichte beleid. Dat ondersteunen wij. Wij hebben echter het gevoel dat het brongerichte beleid nu, in tegenstelling tot wat bij de vorige IMP's het geval was, weer meer prioriteit krijgt. Als het gaat om het voorkomen van vervuiling, is dat op zich zelf geen probleem. Wij moeten dan echter niet vervallen in het beleid van de jaren zeventig: voor elke schoorsteen of pijp een eigen norm.

Wij hebben problemen met de constatering, dat de tijd ontbreekt om voor alles milieukwaliteitseisen te formuleren, alvorens een aanpak te gaan realiseren. Nog erger wordt het wanneer gesteld wordt, dat er voor een aantal stoffen nog geen basisdocumenten zijn. Ik noem cadmium en benzeen als voorbeeld. Er moet dan beleid gevoerd worden op grond van vermoedens en aanwijzingen in plaats van op basis van harde kennis. Dan zijn de effecten ook moeilijker van tevoren in te schatten. Het is hoogst noodzakelijk, dat ook in dezen

prioriteiten gesteld worden en niet al te veel hooi op de vork genomen wordt.

Een van de hoofdthema's van het beleid voor de komende jaren zal opnieuw de verzuring zijn. Afgesproken is een voorlopige depositiedoelstelling van 1400 equivalenten zuur per jaar per hectare. Om deze doelstelling te bereiken, is in de afgelopen periode een kostbaar pakket maatregelen voorgesteld. Wij moeten uit onderzoeken constateren, dat de schade als gevolg van de verzuring groter is dan eerder werd aangenomen. Uit recente gegevens blijkt, dat de vitaliteit van ons bosbestand dramatisch slecht is. In internationale fora wordt geconcludeerd, dat de maatregelen die nu internationaal zijn voorzien volstrekt ontoereikend zijn om de verzurende effecten terug te dringen, laat staan bij te houden.

Een workshop over de luchtverontreiniging in Scandinavië kwam tot de conclusie, dat wij terug moeten van 1400 equivalenten zuur per hectare naar maximaal de helft. Het additioneel verzuringsonderzoek zal hierover duidelijkheid moeten verschaffen. Kunnen de gegevens van het verzuringsonderzoek niet eerder beschikbaar zijn dan in 1988? Willen wij er fatsoenlijk op kunnen inspelen, dan moet vroegtijdig bekend zijn hoe een stringenter aanpak in de verschillende doelgroepen vanaf 1988/1989 gestalte zal krijgen. Is de minister bereid daarover een notitie aan de Kamer te zenden?

In de vorige kabinetsperiode zijn afspraken gemaakt over het terugdringen van de SO₂-emissies door elektriciteitscentrales en raffinaderijen. De afspraken zijn vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur, die schijnt echter nog steeds niet in werking te zijn omdat die nog bij de Raad van State ligt. Zijn er soms problemen?

Met betrekking tot het terugdringen van de emissies van stikstof-oxyde zijn in deze algemene maatregel van bestuur eveneens regels opgenomen. Wij hebben de indruk, dat de technische mogelijkheden ten aanzien NO_x-bestrijding in een zodanige stroomversnelling zijn gekomen, dat de normen neerwaarts bijgesteld zouden kunnen worden. Wij realiseren ons dat dit tot de afgesproken evaluatie in 1988 niet mogelijk zal zijn. Geeft echter bij nieuwe installaties de eis van "best technical means" nog soelaas? De

NO_x-bestrijding bij grote vuurhaarden heeft onze extra aandacht. De toename van het autoverkeer enerzijds en het langzamer op gang komen van het schonere autorijden anderzijds maken dat het stikstof-oxyde-aandeel in het verzuringsprobleem minder beheersbaar is dan eerder verwacht werd.

Het beleid ter vermindering van de emissies van het autoverkeer moet naar onze mening worden bijgesteld. De minister verwacht veel van de variabilisatie van de autokosten, zo blijkt uit het IMP en uit uitlatingen van de minister dit weekend. Mijn fractie staat positief tegenover dergelijke voornemens, die, willen zij echter effect ressorieren, internationaal afgestemd moeten worden. Is er een indicatie te geven van de termijn waarop een en ander de Kamer zal bereiken?

Wat de huidige regels inzake de schonere auto betreft constateer ik, dat het gebruik van de katalysatorauto minder groot is dan verwacht. Wij hebben de indruk, dat daarmee ook de tegemoetkomingen voor het schonere autorijden lager uitvallen dan de extra opbrengst uit de bijzondere verbruiksbelasting. Kan het desbetreffende cijfermateriaal worden verstrekt?

Als onze conclusie juist is, is het dan niet mogelijk om de tegemoetkoming voor de kleinere auto te gaan verhogen? Overigens blijken er voor auto's met een motor kleiner dan 1400 cc nog steeds geen heldere Europese afspraken te zijn. Hetzelfde geldt voor de eisen die gesteld moeten worden aan de uitwerp van dieselmotoren. Wij hebben daarop bij herhaling aangedrongen.

De pas moet versneld worden. In Europees verband en, als het niet anders kan, in samenwerking met West-Duitsland zullen wij voorop moeten lopen. Wij willen een notitie medio volgend jaar, waarin de minister de mogelijkheden aangeeft om de pas te versnellen door vanaf een eerdere datum aan alle auto's strenge emissie-eisen te stellen. Met betrekking tot de loodvrije benzine heeft de Kamer via een CDA-motie gevraagd om versnelde invoering van loodvrije Euro-super. De benzine-maatschappijen kunnen dat gemakkelijk. Waarom talmt de minister dan zo?

Van de reductie van de ammoniak-emissie is op dit moment nog nauwelijks sprake, terwijl het toch steeds duidelijker wordt dat, wil een

eind worden gemaakt aan de desastreuze achteruitgang van de gezondheidstoestand van het bos, deze depositie fors omlaag bijgesteld moet worden. Wat is er op dit punt te verwachten?

Ons bereiken overigens berichten dat een aantal provincies zich via verordeningen verdergaande bevoegdheden toemeten dan hun toekomen op grond van de Wet bodembescherming. Gaarne verneem ik de reactie van de minister.

Ik kom nu op het thema van de verstoring. In 1984 hebben wij over het geurbeleid opmerkingen gemaakt in de zin van: overheid, vertil u niet; ga prioriteiten stellen; hinder heeft dan niet die prioriteit van mijn fractie. Dit betekent wel dat waar zich knellende situaties voordoen, deze zouden moeten worden weggenomen. Op dit punt blijkt echter dat ten aanzien van het geurbeleid in steeds meer vergunningen een geurconcentratienorm wordt gesteld, die echter onvoldoende is onderbouwd. In het IMP komt deze norm, waarop wij toen al kritiek hadden, weer terug als milieukwaliteitseis. Uit onderzoek van TNO blijkt dat de O-factorometers onderling bijna een factor 3 kunnen verschillen. Daarmee wil ik aangeven dat de meetmethodiek nu minstens nog onzuiver is, zo onzuiver dat er onzes inziens geen normen aan kunnen worden verbonden. Door de Rijksuniversiteit Utrecht is recent onderzoek gedaan naar de geurbeleving in Rijnmond. Uit dit onderzoek blijkt dat er geen lineair verband is op leefniveau tussen geurconcentratie, dus de gemeten geur, en de geurbeleving. Essentieel voor de hinder is de geurbeleving. Een landelijke normering van geurconcentratie lijkt ons dan ook niet mogelijk. Wij vinden dat duidelijkheid op dit punt gewenst is. Het is niet acceptabel dat er situaties ontstaan waarin onderneemingen op grond van geurconcentratienormen en dus niet op grond van hinder worden gedwongen hun poorten te sluiten. De situatie wordt helemaal te gek als wij kijken naar het voorbeeld van Ruten Recycling. De ene afdeling van VROM stelt het bedrijf als voorbeeld in het kader van de afvalverwerking, terwijl de andere afdeling het bedrijf zou willen sluiten omdat men niet aan de geurconcentratienorm zou kunnen voldoen.

Ik kom tot het laatste punt: het samenspel met de overheden. Bij de Raad van State liggen op dit moment

vier standaardvoorschriften-AMvB's, die per 1 januari 1987 in werking zouden moeten treden. Waarom duurt het nu zo lang? De datum van 1 januari 1987 lijkt al niet meer haalbaar. Bovendien constateren wij dat vertraging in de voortgang bij het vaststellen van de standaardvoorschriften des te meer ontoelaatbaar is in een aantal sectoren waarin de vergunningssystematiek zeker niet ingewikkeld is. In het kader van de deregulering vinden wij meer aandacht nodig voor deze zaak. Onnodige belasting, ook van ambtelijke apparaten, moet voorkomen worden.

Een grote bron van zorg is de rioleringsproblematiek. In het IMP, maar vooral ook in de commentaren, wordt daaraan extra aandacht gegeven. Rioleringsproblematiek is een lokale aangelegenheid. Feit is dat al voor onderhoud en vernieuwing jaarlijks 850 miljoen nodig zou zijn om de achterstand in te halen. Men heeft mij bovendien verteld dat jaarlijks 1 miljard aan fondsen beschikbaar zou kunnen komen, terwijl 1,5 miljard uitgegeven zou moeten worden, willen wij het allemaal goed doen. Veelal ontbreekt op lokaal niveau een sluitend rioleringsexploitatie-systeem. Fondsvorming lijkt ons onontbeerlijk. Interessante suggesties worden gedaan om de mogelijkheden te bekijken van een waterbeheersingsinstituut, ook voor rioleringen. Hoe staat het overigens met de meermaalen gedane toezegging aan de Kamer om in een notitie aandacht te besteden aan deze problematiek, een sluitend financieringsstelsel en daarbij gevoegd het ene waterbeheer?

□

Mevrouw **Roosen-van Pelt** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! 1987 wordt het jaar van het milieu, hetgeen een bewijs is van de groeiende aandacht binnen de EG voor de milieuproblematiek. Het vormt een aangrijpingspunt voor activiteiten en projecten gericht op gedragsbeïnvloeding. Hierbij is educatie, zowel via voorlichting als via opvoeding, een belangrijk aspect. Verleden jaar waren er nogal wat problemen rond de financiering van de milieu-educatie. Die problemen zijn onder druk van de Kamer opgelost. Dit jaar is opnieuw sprake van een consolidatie. Het is vreemd dat uit de activiteitenpost van 2,5 mln. f 200.000 naar het

departement van Onderwijs en Wetenschappen wordt geschoven, waardoor voor activiteiten feitelijk minder geld beschikbaar is. Dat is heel wat anders dan een kamerbreed bepleite structurele uitbouw.

Er wordt gewerkt aan een interdepartementale nota natuur- en milieu-educatie. Wij hebben twijfels over de invulling door het departement van VROM. In de memorie van toelichting bij de begroting van Landbouw en Visserij staat hierover veel meer. Wordt de nota niet te eenzijdig gericht op natuur en fauna?

Veel aandacht is nodig voor de particuliere organisaties en het onderwijs, die directe relaties hebben met maatschappelijke factoren. Wij moeten niet blijven steken in onderzoek naar de vraag of behoefte bestaat aan milieuvoorlichting. Belangrijker is dat goed wordt aangesloten bij de diverse doelgroepen van de voorlichting. Of er nu wel of geen concrete behoefte bestaat, het is belangrijk dat de voorlichting effectief gegeven wordt, anders blijven alle wensen inzake mentaliteitsverandering en gedragsbeïnvloeding in de lucht hangen.

De gedragsbeïnvloeding is ook van belang voor het afvalstoffenbeleid, vooral vanuit het oogpunt van preventie. Het economisch herstel zal een grotere afvalproductie teweegbrengen. Daarom blijft een stimulerend beleid van de overheid noodzakelijk, waarbij de nadruk primair moet worden gelegd op preventie en hergebruik. Beide beleidsvoorstellen blijken in de praktijk op een groot aantal belemmeringen te stuiten. Daarom is het van grote betekenis dat consument en producent bewust gemaakt worden van het belang van hergebruik.

Recycling is uit te breiden door een verdergaande selectie van afval. Dit heeft tevens het gunstige gevolg dat de hoeveelheid afval wordt teruggedrongen. In dit kader valt te denken aan het heffen van statiegeld op batterijen uit snoerloze apparaten. Immers, juist Ni-Cd-batterijen lenen zich voor een rendabele terugwinning.

Maatregelen op dit terrein zijn vooral vereist, omdat klein chemisch afval de recycling verstoort. De terugwinning van deze afvalstoffen lijkt te zijn blijven steken. Er zijn proefprojecten opgezet. Kan de minister een antwoord geven op de vraag hoe de projecten zich ontwikkelen? Volgens het IMP Chemische

afvalstoffen streeft de minister ernaar een gestructureerd samenstel van de inzamelsystemen met ingang van 1 januari 1987 operationeel te doen zijn. Is dit haalbaar?

Knelpunten bij hergebruik berusten voornamelijk op praktische bezwaren, zoals ruimtegebrek en het brengen en halen van afvalproducten. Inzamelsystemen dienen regelmatig en continu van aard te zijn. Daarnaast dienen opslagmogelijkheden aanwezig te zijn. Hoever is de minister in het overleg met het bedrijfsleven en de provinciebesturen over het wegnemen van deze knelpunten?

Het gemeentelijk beleid inzake verwijdering van huisafval dient gericht te zijn op het zoveel mogelijk selecteren van afvalproducten. De bestaande selectie dient aangescherpt te worden. Daarnaast dient een verdergaande scheiding plaats te vinden. Te denken valt aan de selectie van afval van houdbaarheidsproducten, groente-, fruit- en tuinafval, blik, ijzer en textiel. Aandacht verdient ook het gebruik van retouremballage. Zijn resultaten bekend van de lopende projecten inzake de scheiding van voedselresten? Als dat zo is, dienen de gemeenten daarvan op de hoogte te worden gesteld en een aanbeveling in die richting te ontvangen.

Zeker op het gebied van scheiding van huisafval en het effect daarvan op het milieu dient de consument goed voorgelicht te worden. Ik verwijs daarbij naar het begin van mijn betoeg over de mentaliteitsverandering.

Het afvalstoffenbeleid dient boven het provinciale niveau uit te komen. Er dient sprake te zijn van een bestuurlijk samenspel. De rijksoverheid moet in samenwerking met lagere overheden streven naar oplossingen. Dit moet onder meer tot uitdrukking komen in het provinciaal beleid, neergelegd in provinciale afvalstoffenplannen. Hoe sluiten de plannen van de eerste generatie aan bij de nationale uitgangspunten? Is niet te veel nadruk gelegd op verbranden en storten? Wat is de visie van de minister hierop, vooral met oog op de toekomst? Ik heb de indruk dat er nog steeds uitvoeringsproblemen bestaan. Met name gaat er een belemmerende werking uit van de provinciale grenzen, waarbij ik slechts Drenthe behoef te noemen. Het dilemma is duidelijk: niet elk samenwerkingsgebied of elke

provincie heeft de mogelijkheid om op eigen grondgebied alle afval verantwoord op te slaan of te verwerken. Dit is ook niet wenselijk. Voldoende schaalgrootte kan de kosten drukken. Samenwerking is hier dringend noodzakelijk.

Gedragbeïnvloeding en mentaliteitsverandering, waarover ik in het voorafgaande reeds gesproken heb, zijn ook nodig bij het oplossen van de problemen rond het opstellen van provinciale autowrakkenplannen. Op 1 januari 1984 moesten alle provincies met een wrakkenplan naar buiten treden. Echter, alleen de provincies Noord-Holland, Utrecht, Limburg en Drenthe, hebben het concept-plan gereed. Zuid-Holland is gestopt met de voorbereiding en de overige provincies hebben op dit gebied niets gedaan. Er is uitstel gegeven op de genoemde datum, maar dit kan natuurlijk niet eeuwig duren. De trend bij de provincies is duidelijk: wij doen het omdat het van het Rijk moet. Verantwoordelijkheden worden naar elkaar toegeschoven en de provincies voelen er weinig voor om als eerste en enige een wrakkenplan in te voeren.

Er is een discussie gaande over de kosten: de rijksoverheid vergoedt de materiaalkosten; de provincies moeten de personeelskosten dragen. In dit laatste is niet voorzien. Daarnaast bestaat een probleem rond het verlies van arbeidsplaatsen in de sloopsector. Daar staat echter een toename van werkgelegenheid bij de provincie tegenover, in verband met uitoefening van controle, toezicht en naleving. De problemen hebben mede te maken met het feit, dat in de sloopsector nogal wat woonwageneigenaren werkzaam zijn. Hun toch al zwakke positie komt nog meer in het gedrang. Is er wel voldoende afstemming in het beleid van de verschillende departementen voor zover het woonwageneigenaren betreft? Wat is er gebeurd met de in 1984 aangekondigde knelpuntensubsidie van 2 miljoen? Kan de minister de effecten melden van de proefprojecten op het gebied van verplaatsing en herinrichting van autosloopterreinen?

In een aantal provincies, met name Noord-Brabant en Zuid-Holland, is een discussie gaande over het aanwijzen van terreinen voor opslag als gevolg van grondsanering. De fractie van het CDA is van mening, dat inzake deze discussie op korte termijn een beslissing moet worden

genomen, met dien verstande dat bij de bepaling van de keuze van belang is, welke garantie de betrokkenen hebben dat zij op redelijke termijn kunnen starten met de sanering. Uitstel is ongewenst. Graag zou ik hierop een antwoord van de minister ontvangen.

Op een aantal terreinen is een specifieke taak weggelegd voor de overheid. Hierbij valt te denken aan cadmium, asbest, verbranding op zee en reraffinage. Een verbod op het gebruik van cadmium voor niet noodzakelijke toepassingen is in voorbereiding. Gestreefd wordt naar een regeling op Europees niveau. Hiermee dient haast gemaakt te worden. Indien deze regeling zou uitblijven, moet nagegaan worden of een nationale regeling ten aanzien van cadmium mogelijk blijkt. In de tussentijd moeten stappen ondernomen worden om het gebruik van cadmium een halt toe te roepen, onder andere door het terugdringen van lozingen van de kunstmestindustrie. Bij de kunstmestbedrijven DSM en Windmill komt jaarlijks 14 ton cadmium vrij, genoeg voor 90% van de totale cadmiumlozing in Nederland. De minister van Verkeer en Waterstaat heeft een verbod tot lozing aangekondigd voor deze bedrijven met ingang van 1 juli 1988. Het onderzoek dat het bedrijfsleven verricht naar een schoon productieproces, dient door de overheid gestimuleerd te worden. Het probleem is echter, dat de alternatieve produktiemogelijkheden er pas rond 1990 zijn. Daarop kunnen wij niet wachten. Er moet sneller een oplossing geboden worden.

Naast het cadmium baart de asbestproblematiek grote zorg. Door het Astbestbesluit van 1983 is het gebruik aan strengere bepalingen gebonden. Dit wordt aangescherpt door de invoering van Europese richtlijnen met ingang van 1 januari 1987. De invoer van ruwe asbest is teruggedrongen, maar de invoer van asbestcement vertoont nog steeds een stijgende lijn. Alhoewel er veiliger manieren zijn om met asbest om te gaan, wordt nog te vaak de hand gelicht met veiligheidsvoorschriften. Controle hierop is noodzakelijk. Zijn de resultaten bekend van het onderzoek naar een oplossing inzake de problemen rond de overschakeling bij de asbestcementindustrie op het gebruik van asbestvrije producten? Bij de bedrijven dient openheid te bestaan

ten aanzien van het verstrekken van inlichtingen over het gebruik van asbest. De overheid dient te stimuleren dat alleen auto's aangeschaft worden, die voorzien zijn van asbestvrije remmaterialen en frictieringen. Zij dient het gebruik van asbesthoudend rem- en frictiemateriaal te verbieden, zeker nu er alternatieven beschikbaar zijn.

Is er al iets te zeggen over de beleidsanalyse ten aanzien van de verbranding op zee? Welke zijn de alternatieven waarover in het IMP Milieubeleid sprake is? Het IMP biedt weinig concreets. Voor 1990 dient een datum vastgesteld te worden over de beëindiging van verbranding op zee. Dit is wel een zeer ruime marge. Waarom zijn er na 1990 wel alternatieven mogelijk en niet eerder? In hoeverre is het nu wel verantwoord of niet? Bestaan er voldoende mogelijkheden op land voor verbranding van met name PCB's en choorkoolwaterstoffen? Kan dat verantwoord in de onderbezette oven van AKZO in de Botlek? Welk beleid staat de minister verder voor ten aanzien van verbranding van PCB's? Kan de minister hierop een duidelijk antwoord geven?

Alhoewel er vergevorderde plannen bestonden tot stichting van een reraffinagefabriek in Nederland zijn er geen projecten van de grond gekomen door het teruglopen van de smeeroliemarkt en het gebrek aan partners met voldoende ervaring op het gebied van verkoop op de internationale smeeroliemarkt. Is daar nu nog geen verandering in gekomen? Het is de hoogste tijd om maatregelen te nemen, temeer doordat door nieuwe reraffinage-technieken milieuhygiënische factoren gunstig beïnvloed zijn. In dit kader zou de minister een stimulerend beleid kunnen voeren in de opstart van nieuwe projecten en wat betreft voorlichting.

Mijnheer de Voorzitter! In deze begrotingsbehandeling milieubeheer laat de tijd het slechts toe, enkele aspecten te belichten uit de gigantische reeks van afvalstoffen die in meerdere of mindere mate het milieu bedreigen. De CDA-fractie is van mening dat het overheidsbeleid gericht dient te zijn op het oplossen en voorkomen van aantastingen van natuur en milieu. Ervan uitgaande dat het milieu beschouwd kan worden als een erfenis die wij lenen van en beheren voor volgende generaties, is er een actief rentmeesterschap

vereist. Het menselijk gedrag toetsen aan het milieubelang in samenhang en wederzijdse afhankelijkheid, daarop dient de nadruk te liggen in het milieubeleid.

De vergadering wordt enige ogenblikken geschorst.

□

De heer **Eisma** (D66): Mijnheer de Voorzitter! Ook van deze plaats feliciteer ik mevrouw Roosen van harte met haar eerste mondelinge optreden in deze Kamer.

Ik vervolg op een wat minder feestelijke toon. Met de IMP's begon het zo mooi. Het eerste IMP Milieubeheer 1985-1989 toonde een nieuwe integrale visie op het milieubeheer. Met het tweede presenteerden de drie bewindslieden nog duidelijker een integraal milieubeleid. Toen werd ook naast het effect en brongericht beleid, het gebiedsgerichte beleid geïntroduceerd. Dit werd echter niet verder ontwikkeld. De fractie van D66 had daarom in het onderhavige IMP Milieubeheer 1987-1991 een flinke stap vooruit verwacht, doch komt bedrogen uit.

Ik citeer uit Binnenlands Bestuur van 19 september de milieudeskundige Copius Peereboom dan ook volmondig als hij zegt dat "het elan uit de eerste twee IMP's wel sterk is aangetast". Dit IMP doet routineus en ambtelijk aan; overlegsituaties, commissies, voorgenomen onderzoek en dergelijke worden breed uitgemeten. De meeste beleidsproducten van 1986 zijn nu vooruit geschoven naar 1987. In een eindeloze lijst worden alleen al voor 1987 meer dan honderd van dergelijke producten aangekondigd. Dit doet ongeloofwaardig aan. Toch moet ik, Voorzitter, toegeven dat het milieubeleid planmatiger wordt aangepakt dan menige andere beleidssector. Wij wensen, dat daarin prioriteit wordt aangegeven. Daar deze sector voor ons zeer belangrijk is, zullen wij de omvang van de afslankingsoperatie voor dit ministerie kritisch beoordelen.

Is de minister van mening dat het brede maatschappelijke draagvlak voor de noodzakelijke beleidsmaatregelen, de zogenaamde verinnerlijking van het milieubeleid, tot stand is gebracht, als hij bij voorbeeld de commentaren op het IMP leest van VNO, NCW en Landbouwschap?

VNO en NCW accepteren niet de door de minister aangegeven getalsnormen van benzeen en dergelijke, zijn tegen temporisering van de SO₂-depositiedoelstelling, omdat wij in de pas moeten blijven met de EG, zijn tegen een verbod van fosfaten in wasmiddelen, zijn tegen beperking van het autoverkeer, etc.. Het Landbouwschap wil minder stringente maatregelen tegen de vermesting, is tegen een NH₃-vermindering met een factor 2 ten opzichte van 1980, etc.. Is dit nu de beoogde verbreding van het maatschappelijke draagvlak? Gaarne vernemen wij de mening van de minister hierover.

Ten aanzien van de uitstoot van freon, die de ozonlaag aantast, heeft zich blijkbaar niets nieuws voorgedaan. Een daling tot 20% ten opzichte van het huidige niveau is technisch te realiseren. Wij vragen de minister zich in te zetten bij het overleg volgend jaar inzake de freons in het kader van het Weense verdrag om een reductie met 80% op een termijn van vijf tot tien jaar te bereiken. Op welke wijze en welke termijn denkt de minister op nationaal niveau te zamen met het bedrijfsleven de drijfgassen in spuitbussen te laten vervangen door de beschikbare milieuvriendelijke middelen?

Voorzitter! Het verkeer levert behalve een belangrijke bijdrage aan de verzuring ook zijn deel aan de klimaatsverandering. Waarom ontbreekt een gecoördineerd beleid tussen de ministeries van VROM en van Verkeer en Waterstaat. Het ministerie van VROM wil de verzuring terugdringen en dat van Verkeer en Waterstaat wil de investeringen in de wegensector aanzienlijk verhogen en bezuinigingen op het openbaar vervoer doorvoeren. Wat de ene VVD-minister geeft, wordt door de andere VVD-minister weer afgenomen. Graag vernemen wij hierop een reactie van de minister en ook van de VVD-fractie in deze Kamer.

De beperking van de automobiliteit en de verkeersmaatregelen hadden veel meer kunnen worden ontwikkeld, juist gegeven de toename van de automobiliteit in het jaar 2000 van dertig tot vijftig procent. Alle tot nu toe genomen maatregelen tegen de verzuring zullen overspoeld worden door deze groei.

De recente uitspraken van de minister over de variabilisatie van de autokosten lijken ons al te optimis-

tisch, omdat de ministers van Financiën en van Economische Zaken nog geen toestemming gegeven hebben en de minister van Verkeer en Waterstaat slechts een beperkte variabilisatie zal toestaan. De fractie van D66 vreest met name een uiterste beperkte regeling, omdat de regering zoals zij eerder heeft gedaan hierbij het probleem zal opwerpen van benzineverkoop over de grens. Autokosten, reiskostenaftrek bij belasting, autovergoedingen, autogebruik voor de zaak en dergelijke zijn zaken die onderzocht worden. Zij vormen een onderdeel van de eerder aangeduide eindeloze rij van onderzoeken. Wat zijn de barrières om tot een fiscaal vriendelijk autobeleid te komen? Wij verzoeken deze minister, te zamen met die van Financiën en van Binnenlandse Zaken een fiscaal vriendelijk autobeleid te ontwikkelen. Direct overleg met de minister van Financiën — niet eerst studies binnen het eigen ministerie — betekent dat de inbreng van VROM betrokken kan worden bij de voorstellen van de commissie-Oort.

Voorzitter! In het IMP staat dat drinkwater zich in de beheersfase bevindt. Deelvraagstukken in dat kader verkeren echter in de signaleringsfase. Naar onze mening behoort daaronder de aantasting van grond- en drinkwater door bestrijdingsmiddelen. Het probleem beperkt zich echter niet alleen tot Drenthe. Heeft de regering zich beraden op het mogelijk nemen van stappen? Zijn er reeds onderzoeksmethoden en faciliteiten om thans aan de slag te gaan? Ter bescherming van de drinkwatervoorziening is nu al duidelijk dat de zwarte lijst van verboden bestrijdingsmiddelen voor de waterwingebieden uitgebreid moet worden. Wij stellen concreet voor om atrazine, dinoseb, linolaan, melvibazin, oxamyl en simazin aan de lijst toe te voegen, zoals ook wordt voorgesteld door de Stichting Natuur en Milieu. Wat is de mening van de minister daarover?

Met de CRMH valt ons op, dat in het IMP niets staat vermeld over de natuur- en milieu-aspecten van de landinrichting, zelfs niet over het probleem van de verdroging. Kan de minister ons toezeggen in het milieubelidsplan 1988 hierover een beschouwing op te nemen?

Voor het milieubeleid is het verheugend te constateren, dat al een tiental fosfaatvrije wasmiddelen

op de markt zijn gebracht. Daarmee staat nu vast, dat deze wasmiddelen technisch en economisch verantwoord geproduceerd kunnen worden. Waarom moet de minister zulks dan nog in 1987 bezien, terwijl in 1984 bij zijn voorganger een concreet voornemen bestond en nota bene een land als Zwitserland fosfaat in wasmiddelen al verboden heeft? Is de minister bereid, nu eindelijk in 1988 een verbod in te stellen van wasmiddelen met fosfaat, die dan nog op de markt zullen zijn?

Mijnheer de Voorzitter! Het terugploegprogramma voor de milieusector biedt nog ruime mogelijkheden. Wil de minister met zijn collega van Sociale Zaken en Werkgelegenheid nagaan wat de mogelijkheden zijn op dit punt? Ik denk aan de ruim 1400 kleine en grote gevallen van bodemverontreiniging. Voor het terugploegen van uitkeringen komen de gevallen in aanmerking, waarvan de sanering op korte termijn niet gepland maar wel gewenst is. Het gaat dus om projecten met een lagere prioriteit, die echter ook eenvoudiger werk met zich brengen. Er zijn 135 niet-urgente afgravingsgevallen waarmee 216 arbeidsjaren gemoeid zijn.

De CRMH zou een intensievere adviestaak, gericht op de maatschappelijke effecten, bij de vervolgactiviteiten ten aanzien van Tsjernobyl moeten krijgen. Wij vernamen dat de minister de wensen daartoe van een commissie van de CRMH welwillend heeft aangehoord. Wanneer bepaalt hij een definitief standpunt terzake? Waarom het radiologische normenstelsel wel voor advies naar de CRMH met het oog op de maatschappelijke toetsing en het stralingsbesluit en het Tsjernobylonderzoek niet? Mag ik de minister tevens vragen hoe hij denkt over een adviestaak van de CRMH ten behoeve van het parlement? Is de minister bereid aan de noodzakelijke wetswijziging ter versterking van de parlementaire taak mee te werken?

Voorzitter! Problemen van grensoverschrijdende vervuiling zijn een bekend verschijnsel in de landen van de EG. Daarom dient er een Europese kaderrichtlijn te komen voor de manier waarop de lid-staten met elkaar dienen om te gaan in gevallen van dreigende grensoverschrijdende vervuiling. De afspraken van de minister met zijn Belgische en Duitse collega's over de wijze waarop informatie en consultatie tussen de

drie landen over nucleaire zaken beter gestalte kan krijgen, is nog maar een begin van de zojuist genoemde EG-richtlijn. Op 24 april jl. bood ik de voorganger van deze minister daartoe een memorandum aan. Kortheidshalve verwijs ik daarnaar en vraag ik de minister of hij bereid is, zich in EG-kader sterk te maken voor een Europese richtlijn voor de grensoverschrijdende milieuverontreiniging, langs de lijnen van het D66-memorandum, dat de minister in zijn bezit heeft.

Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag mij ook af waarom in het IMP geen aandacht wordt besteed aan de zogenaamde oost-west-onderhandelingen over de zure regen. Op welke wijze spant ons land zich in om samen met de andere 36 West- en Oosteuropese landen de doelstelling van een 30% SO₂-vermindering te realiseren?

Mijnheer de Voorzitter! Evenals de groei van het autoverkeer is de groei van de varkensstapel in de landbouw een belangrijk probleem. De groei met 25% in 1986 — en ik schat dat de groei van het aantal varkens in 1987 10% à 20% zal zijn — leidt dan ook tot de conclusie, dat de normen voor fosfaat, nitraat en ammoniak ruimschoots worden overschreden. Is de minister met mij van mening, dat de uitstoot in zuid- en oost-Nederland verder dan 55% terug moet en in de Peel zelfs met meer dan 70% omlaag moet? Om op termijn koude sanering en miljoenen verslindende investeringen te voorkomen, verzoeken wij de regering een breed samengestelde studiegroep te benoemen, die alternatieven aandraagt voor de varkenshouders waarvoor in de toekomst geen emplot meer zal zijn.

Ten slotte spreken wij de hoop uit dat de minister de aangekondigde maatregelen op met name het gebied van de landbouw en het verkeer kan realiseren. De mede-ondertekenaars van het IMP hebben zich immers daaraan gebonden. De wil om daadwerkelijk te komen tot een geïntegreerd milieubeleid zal dan ook vooral bij Landbouw en Visserij en Verkeer en Waterstaat moeten blijken.

De heer **Braams** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De passage over het milieubeheer in het regeerakkoord kon kort zijn, omdat het jaar tevoren

uitvoerig in de Kamer was gesproken over de nieuwe opzet voor het milieubeheersprogramma, zoals dit was ingediend door minister Winsemius in zijn indicatief meerjarenprogramma 1986-1990. De fractie van de VVD heeft toen haar waardering uitgesproken voor deze opzet, die op een aantal punten tegemoet kwam aan de wensen die verschillende keren door woordvoerders van deze fractie waren geuit. Wij konden daarom in het regeerakkoord volstaan met de passage, dat het milieubeleid, zoals dit was uitgevoerd door het vorige kabinet, in hoofdlijnen zou moeten worden voortgezet. Op enkele punten zijn aanscherpingen aangebracht. Verder moet worden bedacht dat enkele zeer belangrijke passages over het milieu zijn te vinden bij de paragraaf over energie. Bij de grootschalige elektriciteitsopwekking wordt daar heel nadrukkelijk gevraagd om een zorgvuldige afweging tussen aspecten van veiligheid, zorg voor het milieu volksgezondheid en economische aspecten. Met name punt 2 uit de energieparagraaf is in dit opzicht van belang. Daarin wordt gesteld dat het energie beleid moet passen in het beleid, gericht op bescherming van het milieu. Ook de passage onder 4 in de milieuparagraaf is van belang. Daarin wordt gesteld dat een onderzoek naar milieunormen moet worden geïntensiveerd, in samenhang met risicoanalyses. Over dit laatste kom ik nog te spreken, maar dit is de plaats om op te merken dat milieunormen een samenhangend geheel dienen te vormen, waarbij voor iedere sector apart, als wel voor het geheel wordt gestreefd naar een maximale, wellicht optimale vermindering van de risico's. Hoe denkt de minister de milieuparagraaf in zijn ambtsperiode uit te voeren en in welke mate zal hij bij zijn energiebeleid de aanwijzingen, zoals vervat in het regeerakkoord opvolgen?

Naar aanleiding van de bespreking door de Kamer van de verschillende aspecten van het ongeval in Tsjernobyl heeft de minister aangekondigd dat hij verwacht in 1988 met de Kamer te kunnen discussiëren over de brandstofinzet ten behoeve van elektriciteitsproductie. Daarvoor zal een groot aantal studies over de verschillende aspecten aan de Kamer worden toegezonden. Met name wijs ik de minister op hetgeen is gesteld in de energieparagraaf van het

regeerakkoord. Wij gaan ervan uit dat, wanneer de discussie over de brandstofinzet zal worden gevoerd, een zorgvuldige vergelijking van de volledige brandstofcycli van kolen en uraan ter beschikking zal zijn.

Internationale aspecten, verbonden aan de zorg voor het milieu, komen op gezette tijden op de voorpagina's van de kranten en vormen wereldnieuws. Dat gold voor verschillende aspecten van zure regen, voor het ongeval bij Tsjernobyl en de vergiftiging van de Rijn. Ook heeft in de laatste maanden het broeikas-effect en de mogelijke stijging van de zeespiegel veel aandacht gekregen. Ik kan niet genoeg benadrukken dat voor mijn fractie juist de internationale aspecten van milieubeheer van uitzonderlijk groot belang zijn. Wij zouden de minister dan ook dringend willen vragen, hieraan de grootst mogelijke aandacht te willen geven. Wil hij zijn krachten op dit gebied maximaal of optimaal inzetten? Wij realiseren ons maar al te goed dat wij als klein land zeer afhankelijk zijn van het beheer van het milieu in de ons omringende landen. Twee jaar geleden diende ik namens mijn fractie een motie in, waarin werd gevraagd het maken van modelberekeningen te bevorderen, waardoor een goed inzicht zou worden verkregen in de precieze herkomst van stoffen die in ons land worden gedeponeerd. Ook kan dan meer bekend worden van het lot van de stoffen die in ons land worden uitgestoten en die over de grens worden vervoerd. Die motie is door de Kamer aangenomen. Het was de bedoeling, eerst internationaal aanvaarde transport- en depositie-modellen op te stellen. Nadat daarvoor overeenstemming zou zijn bereikt, zou kunnen worden gestreefd naar een internationale verrekeningsmethode voor vergoeding van de schade die in een bepaald land als gevolg van emissies in een ander land is toegebracht. Uit mededelingen die september werden gedaan tijdens een bespreking van parlementariërs in Stockholm, krijg ik de indruk dat grote vorderingen worden gemaakt bij het opstellen van transportmodellen, zodat al tamelijk nauwkeurig kan worden aangegeven wat van de depositie in een bepaald land afkomstig is uit omliggende landen. Wij brengen dit punt nogmaals met grote klem onder de aandacht van de minister. Wat is zijn visie op de gedachten die ik heb

neergelegd en die kort samengevat kunnen worden als het streven naar internationale verrekening van elkaar toegebrachte schade? Binnen welke juridische kaders wordt een oplossing voor dit soort problemen gezocht? Ik wijs er naar aanleiding van de vervuiling van de Rijn nog op dat in dit geval de procedure om tot schadevergoeding te komen eenvoudiger is, maar dat ook die ondersteund zou kunnen worden door internationale overeenkomsten. Maar verder gaat het mij vooral om diffuse grensoverschrijdende verontreiniging.

Een ander aspect dat ik wil aanstippen, is dat van de EG-richtlijnen. Er is kritiek geuit op ons land omdat het veel te lang zou duren voordat de EG-richtlijnen in onze regelgeving worden verwerkt. Te vaak treedt er vertraging op als gevolg van de wens, nog allerlei nieuwe zaken erbij te betrekken. Dat streven is in feite in strijd met de beoogde harmonisatie. Wij zagen dit bij de behandeling van de Wet milieugevaarlijke stoffen en ook nu weer, bij de uitvoering van de post-Seveso-richtlijn. Wij geven er de voorkeur aan dat EG-richtlijnen eenvoudig maar snel worden uitgevoerd. Graag de visie van de minister hierop. Dit is overigens met name voor de Nederlandse landbouw van belang, omdat in die sector een Europese, geharmoniseerde aanpak werkelijk van levensbelang is. In de landbouw is er sprake van een toenemende druk op de marktsector, waarin gewerkt wordt met tot voor kort algemeen geaccepteerde, ja zelfs gestimuleerde productiesystemen. Indien als gevolg van nieuwe ontwikkelingen en inzichten nieuw beleid noodzakelijk wordt, dient er naar snelle harmonisatie te worden gestreefd. De internationale aspecten van het milieubeheer noodzaken tot een maximale inspanning van ons land om tot goede internationale afspraken en voorschriften te komen. Het gaat niet alleen om milieurampen en de daarbij passende maatregelen, maar vooral ook om preventief beleid, informatie en communicatie. In dat opzicht zijn bilaterale afspraken met België en Duitsland van belang, die een uitvloeisel zijn van de Weense overeenkomsten van september van dit jaar. Het is hierbij wel de vraag, of de voorkeur moet worden gegeven aan bilaterale overeenkomsten of aan multilaterale overeenkomsten. Een andere vraag

is, of ook wordt overwogen, overleg te voeren met verder weg liggende landen. Dat zou nuttig kunnen zijn voor de transporten van milieuverontreinigende stoffen over zeer grote afstanden, maar dan rijst weer de vraag, wat het belang van een multilaterale benadering is. Graag het oordeel van de minister hierover. Kan hij overigens al iets mededelen over de hoofdlijnen van het vierde EG-actieprogramma?

Een volgend punt: de zure regen, het sterven van bossen. Het sterven van bomen en zelfs bossen heeft veel aandacht gekregen. Het is de verdienste van de vorige minister van Milieubeheer geweest dat hij de publieke bewustwording van de relatie tussen milieuverontreiniging en de gezondheid van de bossen heeft ontwikkeld. Daarmee is de steun voor een goed milieubeleid zeker groter geworden. Het bereiken van een werkelijke verbetering berust op een goede kennis van zaken. Ik heb al eerder betoogd, dat er wat dat betreft hiaten in onze kennis zijn. De slechte kwaliteit van vele bossen is zeker in Nederland niet alleen te wijten aan luchtverontreiniging. Bedacht moet worden dat de bossen in ons land in het algemeen ook op bijzonder slechte grond staan en dat er niet gesproken kan worden van gunstige voorwaarden voor goed beheer. Er zijn ook problemen op het gebied van grondwater, ziektes en plagen die schade hebben veroorzaakt. Nu heeft de minister van Landbouw en Visserij een meerjarenplan voor de bosbouw uitgebracht. Voor ons is daarbij het opvoeren van de houtproductie een belangrijk aspect. Dat vereist gezonde bossen. En gezonde bossen kunnen alleen ontstaan als er sprake is van goed beheer. En om dat te bereiken dienen alle factoren die van invloed zijn, bekend te zijn. De bijdrage van deze minister kan dan ook zijn het actief steunen van onderzoek naar de mogelijkheden tot verbetering van de kwaliteit van de bossen, omdat daaruit indicaties kunnen voortvloeien voor het vergroten van de doelmatigheid van het milieubeleid.

Mevrouw **De Boois** (PvdA): Voorzitter! Is de VVD-fractie op het stuk van de gezondheid van de bossen nu nog steeds niet verder gevorderd dan het vragen om onderzoek in plaats van het vragen om bestrijding van de factoren die de luchtverontreiniging veroorzaken?

De heer **Braams** (VVD): U begrijpt het verkeerd, wij willen alle mogelijke maatregelen nemen als die zinvol zijn of als ze zinvol worden geacht, maar wij denken dat algemene maatregelen niet al te doeltreffend zijn als de precieze oorzaken niet bekend zijn. Wij willen na die algemene maatregelen dan ook aanvullend beleid om ervoor te zorgen dat verbeteringen ook werkelijk zichtbaar worden. Dat is vermoedelijk een zwak punt in ons milieubeleid.

Mevrouw **De Boois** (PvdA): Wat is er dan nog steeds niet bekend waardoor u denkt dat maatregelen niet mogelijk zijn? U noemt zaken op als ziekten, plagen en armoede van de bodem. Die ziekten en plagen zijn voor een groot deel secundair. U kunt niets doen aan de armoede van de bodem. De bomen deden het daar vroeger overigens nog redelijk goed op. Wat bedoelt u nu met het complex van zaken dat u noemt? Probeert u uitstel te bewerkstellingen van maatregelen tegen NOx-emissies, SO2-emissies en ammoniak?

De heer **Braams** (VVD): Neen, het is niet de bedoeling om uitstel te verkrijgen. Er moet met name wat betreft emissies van gevaarlijke stoffen naar een reductie worden gestreefd. Het grote publiek krijgt echter de indruk dat daarmee onmiddellijk gezonde bossen ontstaan. Wij hebben de indruk dat dit niet het geval is en dat daarvoor meer kennis nodig is. Omdat er goede onderzoekprogramma's zijn gestart, vraag ik aandacht voor dit aspect in die programma's. Ik vraag de steun van deze minister, omdat op dit gebied een gezamenlijke inspanning tussen verschillende ministeries tot stand moet komen.

Uit het antwoord op vraag 32 blijkt dat de kennis over de verspreiding van NOx verder toeneemt. Het is nu de vraag of er meer kennis komt over de productie. Wij delen de zorg van de minister over de groeiende bijdrage van het verkeer door het toenemende autopark. De ministers overwegen maatregelen, hetgeen zinvol lijkt. Om die goed te kunnen beoordelen, krijgen wij graag beter inzicht in de verschillende factoren die de NOx-uitstoot van motorvoertuigen bepalen. Wat zijn de precieze oorzaken van de tegenvallende ontwikkelingen? Ik zie graag een nadere specificatie. Hoe is de uitstoot van NOx van verschillende

autotypen, met name van de nieuwe typen? Hoe is het bij verschillende brandstoffen? Hoe is het bij verschillende snelheden? Zonder daar steun aan te geven, vraag ik wat de emissie is bij extreem hoge snelheden, zoals 150 kilometer per uur. Ik word met die snelheid nogal eens ingehaald, mevrouw De Boois. Kortom, is er de kennis om meer gedifferentieerde maatregelen te ontwikkelen?

Bij de behandeling van de milieu-begroting verleden jaar, ben ik ingegaan op de passage over risico-analyses. Daarbij zijn door mij een aantal kritische opmerkingen geplaatst, die voor de minister aanleiding waren, hetgeen in het IMP gesteld was te relativiseren. Het zou er vooral om gaan, ervaringen op te doen met deze methodiek. Daarover zijn bij de schriftelijke voorbereiding vragen gesteld. De antwoorden komen nog.

Voor mijn fractie is het van groot belang dat er ten aanzien van het veiligheidsbeleid en de daarbij te hanteren risico-analyses, eenheid van uitgangspunten ontstaat. Tot dusver bestaat de indruk dat dit niet het geval is en dat op verschillende departementen, verschillende uitgangspunten worden gehanteerd. Uiteindelijk kan veiligheidsbeleid worden uitgedrukt in het streven naar het verminderen van het aantal doden, gewonden, zieken en geldeenheden. Er dient naar een maximalisatie van de veiligheid gestreefd te worden bij een gegeven inzet van middelen. Het is niet onze bedoeling om veiligheid en milieukwaliteit uitsluitend te benaderen vanuit een oogpunt van kosten. Wij menen dat een zorgvuldige afweging noodzakelijk is om bij schaarse middelen een maximalisatie of optimalisatie te bereiken van de beoogde resultaten. Wij weten dat Waterstaat criteria hanteert om de dijken op een bepaald wenselijk geacht niveau te brengen. Bij een bepaalde hoogte worden overstromingen vermeden en wordt de kans op toch een ongeval teruggebracht tot de vastgestelde lage waarde. Wij weten ook dat bij het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, daar waar het gaat om de veiligheid op de arbeidsplaats, criteria worden gehanteerd. Er zijn nog meer voorbeelden te noemen. Onze vraag aan de minister is of hij criteria wil hanteren die vergelijkbaar zijn met die welke in andere sectoren van de samenleving worden gehanteerd.

Alleen langs deze weg is binnen de beschikbare middelen een maximum aan veiligheid te bereiken. Voor de politiek ligt er de opgave om vast te stellen welk veiligheidsniveau men wenst en om daarvoor de middelen te voteren. Wordt eenmaal gekozen voor bepaalde beleidslijnen, dan zal via goede voorlichting duidelijk moeten en kunnen worden gemaakt dat langs de voorgenomen weg een maximum aan veiligheid wordt verkregen. Deze veiligheid is dan vergelijkbaar met die welke in andere sectoren ook wordt verkregen. In dit verband wil ik nog eens wijzen op de milieupassage in het regeerakkoord in de paragraaf over energie.

Gisteren hebben wij met de minister van Economische Zaken gesproken over het voornemen van elektriciteitsproductenten om drie nieuwe kolencentrales te bouwen. Mijn fractie heeft van 1981 af bij de behandeling van de Kolennota voortdurend ervoor gewaarschuwd, behoedzaam te zijn met de groot-schalige inzet van steenkolen. Onder dat voorbehoud hebben wij het streven naar diversificatie via ombouw gesteund. Voor de toekomst zien wij grote terughoudendheid als noodzakelijk om een internationale beperking van de koolzuuruitstoot te kunnen bereiken. Internationaal vindt op grote schaal onderzoek plaats. Men streeft, zo begrijpen wij, naar beleidsaanbevelingen die op deze studies zijn gebaseerd. Ons land moet nu niet met een serie nieuwe kolencentrales beginnen, voordat inzicht bestaat in het gewenste beleid in de komende decennia.

Mijnheer de Voorzitter! Verleden jaar hebben wij onze instemming betuigd met het beleid dat erop gericht was, een grotere verantwoordelijkheid naar bedrijven en individuen te brengen. Maximale veiligheid wordt alleen bereikt wanneer ieder die betrokken is bij gevaarlijke activiteiten, zich bewust is van alle aspecten van zijn handelen. Daartoe behoren een goede opleiding en een voortdurende oefening. In ieder bedrijf kan een dergelijke mentaliteit worden ontwikkeld. Wij verwachten van de overheid dat haar toezicht-houdende diensten zodanig werken dat het maximum aan eigen verantwoordelijkheid wordt ontwikkeld. Dan gaat het er niet uitsluitend om te controleren of overheidsvoorschriften zijn nagekomen of gehandhaafd, maar veeleer om na te gaan of men

binnen het desbetreffende bedrijf actief is bij het toezicht op de uitvoering en de naleving.

Ik wil nog een enkele vraag stellen naar aanleiding van spore-gassen. Wanneer denkt de minister dat de kennis vergaard zal zijn die nodig is om nader beleid te kunnen formuleren, uiteraard in internationaal kader, om het broeikas-effect en de veranderingen in de ozonlaag te kunnen tegengaan?

Ten aanzien van de riolering sluit ik mij aan bij opmerkingen die eerder zijn gemaakt.

Met betrekking tot de maatregel om asbest in autoremoeringen te weren, zou ik willen vragen of er inderdaad een veiligheidsanalyse is gemaakt. De vraag is dan: wat is veiliger? Is er een afweging gemaakt tussen de veiligheid ten opzichte van het risico dat asbestremoeringen met zich brengen, en de veiligheid van de automobilist? Wij hebben de indruk dat, als een vrije keus bestaat, men op dit moment nog steeds kiest voor remmen met asbestvoering.

□

De heer **Van den Berg** (SGP):
Mijnheer de Voorzitter! "Bouwen en bewaren", aldus luidt de bijbelse opdracht aan de mens, na de schepping door zijn Schepper gegeven. Beide elementen zijn in de meest letterlijke zin bepalend voor de taakopdracht van het departement van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Bij het begin van de nieuwe regeerperiode willen wij graag de nieuwe bewindsman veel sterkte toewensen bij de niet geringe taak om aan dat bouwen en bewaren gestalte te geven. Daarbij wil ik met genoegen vermelden dat de minister op dit voor hem toch nieuwe terrein naar ons oordeel een goede start heeft gemaakt. Deze start getuigt van betrokkenheid en snel inwerken. Dat kan vertrouwen voor de toekomst geven. Overigens, mijnheer de voorzitter, kan ons vertrouwen ten diepste nooit op mensen gesteld zijn.

Het thema "bewaren", dat toch in het milieubeleid zo sterk naar voren komt, heeft naast de scheppingsopdracht ook alles te maken met het verbond dat God met Noach na de zondvloed sloot. De regenboog was en is het symbool van Gods trouw, zoals in dat verbond bevestigd, en heeft dus ook alles met het milieubeleid te maken. De minister zal het

duidelijk zijn waarom ik deze opmerking maak. Wij hopen ten eerste dat de minister ook vanuit deze voluit bijbelse optiek zijn beleid zal mogen voeren, en zeggen hem daarbij, waar mogelijk, graag onze medewerking toe.

Mijnheer de Voorzitter! De nieuwe bewindsman neemt het roer over op een moment waarop in het milieubeleid sterk de nadruk valt op beheer en handhaving. Het IMP legt daar getuigenis van af. Maar recente calamiteiten, zoals het kernongeval in Tsjernobyl en de verontreiniging van de Rijn, wijzen er ons op dat er geen enkele reden is om het sein op veilig te zetten. Deze gebeurtenissen wijzen ons ook op de gevaren en beperkingen van het technisch kunnen. Voordurende inspanning blijft nodig.

De in in het nieuwe IMP uitgezette lijnen spreken ons op zichzelf aan. Wij herkennen daarin veel van het beleid van de voorganger van de huidige minister, hetgeen overigens geenszins negatief moet worden beschouwd. Integendeel! Niettemin hebben wij toch een aantal twijfel- en kritiekpunten.

Eerst wat punten van bestuurlijke aard. De integratie van het milieubeleid krijgt in het IMP terecht veel aandacht. Integratie is echter niet hetzelfde als centralisatie. Het heeft ons zeer verbaasd dat begroting noch IMP een duidelijk visie op de decentralisatie van het milieubeleid ten toon spreidt. De minister is toch niet van mening dat op milieugebied de decentralisatie reeds is voltooid? Juist in de fase van handhaving en beheer dient naar ons oordeel nog sterker de nadruk te vallen op de verantwoordelijkheid van de lagere overheden. Dat zal ook de doelmatigheid van het beleid ten goede komen. Wil de minister zijn visie daaromtrent nog eens verduidelijken? In dat verband zal naar onze mening ook de positie van de inspecties voor de milieuhygiëne niet buiten schot kunnen blijven. Decentralisatie heeft verre onzeker voorkeur boven concentratie.

Ten behoeve van de integratie van het milieubeleid zal onzes inziens snel uitvoering moeten worden gegeven aan de aanbevelingen van de nota "Meer dan de som der delen". Dit geldt vooral voor de nieuwe planstructuur. De nieuwe planningsstructuur zal ook de verantwoordelijkheid van de lagere overheden meer accentueren. In het

bijzonder op provinciaal niveau zal immers de nauwe onderlinge relatie tussen milieu, ruimtelijke ordening en waterbeheer gestalte moeten krijgen. In dit verband is bij ons de vraag gerezen, wat de relatie is tussen het IMP Milieubeheer en het IMP Water. Wat is concreet de betekenis van het IMP Milieubeheer voor het waterkwantiteitsbeheer? Dit is ons niet duidelijk geworden.

Een ander punt van zorg, dat al door anderen is genoemd, is het internationale aspect van de milieuverontreiniging. Voor een effectief milieubeleid is een goede internationale samenwerking nodig. Juist bij een brongerichte aanpak is internationale afstemming op het punt van de normstelling onontbeerlijk, zowel uit het oogpunt van doelmatigheid als om concurrentievervalsing te voorkomen. Ook de problematiek van verzuring en verspreiding vereist een brede aanpak. Een eenzijdige verlaging van depositiedoelstellingen lijkt ons niet realistisch. Hoe verhouden zich bij voorbeeld onze inspanningen op SO₂-gebied tot die in het buitenland? Wat het IMP over de internationale coördinatie bevat achten wij teleurstellend. Wil de minister aangeven hoe de inspanningen op dit gebied kunnen worden versterkt?

Nog enkele concrete punten. Het vorige jaar is een motie van mijn fractiegenoot Van der Vlies aanvaard, die beoogde meer afgiftepunten te creëren voor het chemisch afval van de binnenscheepvaart. Dit teneinde illegale lozingen te voorkomen. In de memorie van toelichting wordt alleen gemeld dat er overleg gaande is. Dat is toch wel erg mager. Met wie wordt er overleg gevoerd? Welke resultaten heeft dat opgeleverd? Wat zijn de eventuele knelpunten? Graag hebben wij hierop een nadere toelichting.

Ten slotte is er de situatie rond de rioleringen. Zeer ernstig bezorgd maakt mijn fractie zich over de situatie op dit punt. Er is sprake van een grote achterstand in het onderhoud. Dat geeft grote risico's voor het milieu, in het bijzonder voor de bodem en het grondwater. Er is veel te weinig geld voor de noodzakelijke vervangingen. Het meest zorgelijke is dat iedereen het probleem onderkent, maar dat er toch niets gebeurt. Complicerend is wellicht dat er verscheidene departementen en verschillende lagere overheden bij betrokken zijn. Het gaat onzes inziens niet aan, de

problemen geheel bij de gemeenten te leggen, die bovendien de nodige financiële middelen missen. Als wij nu niet spoedig ingrijpen, zitten wij straks met een nationaal probleem. Een gezamenlijke aanpak door alle betrokkenen is nodig. Ik vraag de bewindsman dan ook met klem, welke mogelijkheden er zijn voor een krachtdadige, structurele aanpak. Is hij bereid, ter zake initiatieven te nemen? Wij achten dit zo'n belangrijk punt dat wij overwegen, in tweede termijn een motie hierover in te dienen.

□

De heer **Lankhorst** (PPR): Voorzitter! Het hoofdbezwaar van de PPR-fractie tegen het Nederlandse milieubeleid is dat het geen fundamenteel beleid is. De maatregelen zijn vooral op de gevolgen gericht en niet op de oorzaken. Fundamentele discussies over bij voorbeeld de kringlooeconomie worden niet gevoerd. De maatschappelijke aanvaardbaarheid van produktieprocessen staat eigenlijk niet ter discussie. Een politieke discussie daarover kan het proces van "verinnerlijking" van de verantwoordelijkheid voor het milieubeheer door het bedrijfsleven misschien bespoedigen. De minister is daar veel te idealistisch over. Het vervuilingdrama van de Rijn heeft ons helaas bevestigd in onze opvattingen. Waarover spreekt men dan? Over een beter signaleringssysteem, over schadevergoeding en over de manier waarop de gifgolf zo snel mogelijk in de Noordzee kan worden geloosd. De produktie van stoffen die een dergelijk verwoestend effect hebben op het ecosysteem, gaat echter gewoon door. Acht de minister dit verantwoord? Welke conclusie trekt hij als milieuminister uit dit drama, ook voor Nederland?

De situatie was zo ernstig dat de drinkwatermaatschappijen de inlaat van Rijnwater tijdelijk hebben stopgezet. Ook vanuit Nederland zelf wordt echter ons drinkwater bedreigd. In Nederland wordt per jaar ruim 20 miljoen kg bestrijdingsmiddelen gebruikt in de land- en tuinbouw. Grondontsmettingsmiddelen, 12 miljoen kg per jaar, zijn de gevaarlijkste voor de drinkwatervoorziening. In de waterwingebieden is het gebruik van bestrijdingsmiddelen aan banden gelegd. Wat blijkt nu echter? Door horizontale grondwater-

stromen wordt het drinkwater ook bedreigd door grondontsmettingsmiddelen die buiten de waterwingebieden gebruikt worden. De beste bestrijding is nog altijd die aan de bron. Daarom vraag ik welke maatregelen het kabinet denkt te nemen waardoor het gebruik van milieuvriendelijke bestrijdingsmiddelen drastisch wordt verminderd.

De interdepartementale commissie die de toelating van bestrijdingsmiddelen op de markt regelt, heeft geen vertegenwoordiger uit de sector water. Kan dit veranderen, zo vraag ik de minister.

Ik geef een ander voorbeeld van bestrijding aan de bron. Het probleem van verwerking van huishoudelijk afval wordt landelijk niet serieus genomen, terwijl het enige effectieve beleid is dat waardoor de stroom afval vermindert. Een landelijk verbod op eenmalig verpakkingsmateriaal en stimulering van milieuvriendelijke verpakkingen heeft het meeste effect op de afvalproblemen. De zorgen van de provincies worden hierdoor aanmerkelijk verlicht. Wanneer gaat de minister samen met zijn collega van Economische Zaken hierover met het bedrijfsleven praten en wanneer denkt hij met concrete voorstellen te komen?

Hergebruik is de oplossing van een ander afvalprobleem. Het afvaloliecircuit is nu min of meer in handen van de criminaliteit. Het is de hoogste tijd dat er een reraffinagefabriek in Nederland komt. Het lijkt ons eigenlijk geheel in de lijn van de werkzaamheden bij voorbeeld van Shell of BP te liggen, in eigen beheer zo'n fabriek op te zetten. Wil de minister onderhandelingen hierover openen?

De onlangs opgerichte COVRA is verantwoordelijk voor de opslag van radioactief afval. Voor de bepaling van de definitieve locatie van de opslagplaats wordt in de loop van 1987 een milieu-effectrapportage afgerond. De COVRA heeft echter al 29 ha grond in Borssele aangekocht. Welke invloed kan een milieu-effectrapportage nu nog op de locatiekeuze hebben?

Voor bodemsanering is extra geld uitgetrokken, maar het begrote bedrag van 200 miljoen gulden per jaar voor 1987 tot en met 1989 is veel en veel te weinig. Bovendien worden regelmatig nieuwe vervuilde plaatsen ontdekt. Kan de minister misschien zeggen of er jaarlijks meer vervuilde grond bij komt dan er op dit

ogenblik afgaat? Wat is precies de stand van zaken?

De maatregelen in het kader van de verzuring en de vermeting blijken een averechts effect te hebben. Het aantal mesterijen is in de laatste twee jaar veel sneller toegenomen dan voor die tijd ondanks wetgeving die uitbreiding moest tegengaan. Er is 25% bijgekomen, allemaal langs legale weg. Als het zo doorgaat, zijn wij voor het jaar 2000 al onze bossen op zandgrond kwijt.

Ook met het autoverkeer gaat het de verkeerde kant op. De minister begint dit gelukkig zelf ook in te zien. Integraal beleid, waarover hij sprak, is dan ook inderdaad hard nodig. Komt dit er nu? Een echte, harde campagne is zeer urgent.

Hoe denkt de minister de inspraak bij het nationale milieubeleidsplan te regelen?

In 1987 moeten internationale beslissingen worden genomen tot bescherming van de ozonlaag in het kader van het Weense verdrag. In het IMP is hieraan veel te weinig aandacht besteed. Wat het probleem nog verontrustender maakt, is de bijdrage die freons geven aan het zogenaamde broeikas-effect. Een molecule freon geeft een even grote bijdrage aan het broeikas-effect als 10.000 moleculen CO₂. Is de minister ertoe bereid, een recyclingsysteem voor de freons uit afgedankte koel- en vriesinstallaties op te zetten? Hoe denkt de minister het gebruik van CFK's in spuitbussen en schuimplastic te verminderen? Het was, mijnheer de Voorzitter, de fractie van de PPR die reeds in 1975 op het gevaar van spuitbussen wees. Dat vond iedereen, net als ons pleidooi voor windmolens, toen gek. Nu weet men hopelijk beter.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: De minister zal donderdag antwoorden.

Sluiting 16.06 uur.

Noot 1 (Zie blz. 1383)

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1. een Koninklijke boodschap, ten geleide van het voorstel van wet Invoering van de structuurregeling voor grote coöperaties en voor grote onderlinge waarborgmaatschappijen (19 775).

Deze Koninklijke boodschap, met de erbij behorende stukken, is al gedrukt en rondgedeeld;

2. de volgende brieven:

twee, van de minister van Onderwijs en Wetenschappen, te weten:

een, over het Wetenschapsbudget (19 709, nr. 6);

een, ten geleide van het Financieel Schema 1987-1991 voor de universiteiten (19 776);

een, van de minister van Financiën, over het comptabele bestel (19 395, nr. 8);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, over het IMP-Milieu (19 707, nr. 7);

een, van de staatssecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, over de voortgang van de woningbouw 1986 (19 700-XI, nr. 17);

een, van de minister van Economische Zaken, over windenergie (19 523, nr. 4);

een, van de minister van Landbouw en Visserij, over rest- en afvalwarmte in de glastuinbouw (19 700-XIV, nr. 29);

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, over functiewaarderingsystemen (18 269, nr. 16);

een, van de ministers van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur en van Justitie, over overdracht justitie-inrichtingen (19 700-XVI, nr. 74);

een, van het Presidium, over OOW (19 336, nr. 25);

een, van de leden Tazelaar en Van Iersel, over OOW (19 336, nr. 23);

een, van het lid Van Vlijmen, over OOW (19 336, nr. 24).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

3. de volgende brieven:

een, van de Minister-President, minister van Algemene Zaken, over

de samenstelling van onderraden en ministeriële commissies;

een, van de minister van Buitenlandse Zaken, over een bezoek van de USS Bluefish aan Den Helder (vertrouwelijk);

een, van de minister van Binnenlandse Zaken, over aanhangige wetsvoorstellen;

een, van de staatsecretaris van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, ten geleide van een onderzoeksrapport 'Kwalitatieve woningregistratie';

een, van de minister van Verkeer en Waterstaat, over de Rijnvervuiling; twee, van de minister van Landbouw en Visserij, te weten:

een, over een herziene raming L.E.F. per 1 oktober 1986;

een, ten geleide van het verslag toepassing bepalingen hoofdstuk III van de Landbouwwet en verslag V.I.B.;

een, van de staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van het jaarverslag 1985 van de S.V.R.;

een, van de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ten geleide van advies nr.22 van de Stuurgroep ontwikkelingsprojecten.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te drukken en voor kennisgeving aan te nemen. Voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies;

4. de volgende adressen:

een, van H.B.J. Westerhof te Venlo, met betrekking tot belastingen;

een, van W. de Bruijn te Arnhem, met betrekking tot belastingen;

een, van B.C.A.I.P. van Hanswijk de Jonge te Groningen, met betrekking tot belasting;

een, van B. Mulder te Purmerend, met betrekking tot belastingen;

een, van J.P. van Dijk de Kuinre, met betrekking tot de superheffing;

een, van J.H. Tito te Wormer, met betrekking tot belastingen;

een, van B.H. van Wolde te Haarlem, met betrekking tot belastingen;

een, van H.D. Nijholt te Joure, met betrekking tot problemen van haar zoon ontstaan na het huwelijk met een Chinese vrouw;

een, van P. van Amerongen te Den Haag, met betrekking tot belastingen;

een, van Fam. W. Kasik te Echt, met betrekking tot belastingen.

Deze adressen zijn gesteld in handen van de commissie voor de Verzoekschriften;

5. een brief van Institution for Sound Universe Activities, t.g.v. het boekje 'Where may industrial ecological self-destruction get humanity'.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage;

6. de volgende brieven e.a.:

een, van de LKG, over het pensioen van de weduwe Rost van Tonningen;

een, van de Werkgemeenschap Kindercentra in Nederland, t.g.v. een reactie op het Rijksplan Welzijnswet 1987;

een, van het gemeentebestuur van Haarlem, t.g.v. een motie inzake de vreemdelingenwetgeving;

een, van het PAB, over de armoede in Nederland;

een, van de Hobby Computer Club, over het startschot voor parlementair computergebruik;

een, van de RAC, over de wijziging ressort-organisatie;

een, van de Stichting Samenwerkend verzet '40-'45 en het Centraal Orgaan Verzet en Vervolgingslachtoffers, over het pensioen van weduwe Rost van Tonningen;

een, van H. Mooren c.s., over de Kieswet;

een, van D.J. Bos, over de erkenningsregeling autorijscholen;

het verslag van de studiedag Beleidsplan;

een, van de Stichting Casa Migrantes, over de Pasjeswet;

een twintigtal openbare rapporten van de Nationale ombudsman;

een, van de Stichting Natuur en Milieu, over de behandeling van het luchtvaartbeleid.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage. Kopie is zonedig gezonden aan de betrokken commissies;

7. de volgende brieven e.a.:

een, van het gemeentebestuur van Amsterdam, over de concept-beleidsvoornemens groei en krimp;

een, van het gemeentebestuur van Haarlem, t.g.v. een motie inzake de BKR;

een, van het gemeentebestuur van Beverwijk, over het flankerend ouderenbeleid;

een, van A.J. Rikhof, over het pensioen van de weduwe Rost van Tonningen;

twee, van de SVR-externe betrekkingen, over diverse onderwerpen; een, van de Vereniging Oud-militairen, over pensioenen voor nabestaanden van NSB'ers;

een, van G.C. Groen, over de weduwe Rost van Tonningen;

een, van C.H. Vermeer, over misdaad en criminaliteit;

een, van de wethouder van Financiën en Kunstzaken van het gemeentebestuur van Rotterdam, over de BKR-regeling.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage;

8. de volgende proefschriften:

'Een school, twee talen' door

J.M.F.B.G. Teunissen;

'Condominium: A new housing sector in the Netherlands' door J. van Weesep;

'Inter-etnische verhoudingen in een oude stadswijk' door W. de Jong.

Deze proefschriften zijn opgenomen in de bibliotheek van de Kamer.

Noot 2 (zie blz. 1401)

Bijvoegsel

Schriftelijke antwoorden van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op vragen, gesteld bij de openbare behandeling in eerste termijn van hoofdstuk XI (Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer) van de rijksbegroting voor 1987, voor zover betreft het deel Milieubeheer (19700-XI), en het IMP-Milieubeheer 1987-1991 (19707)

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over het nationaal milieubeleidsplan.

Het is de bedoeling om in het eerste nationale milieubeleidsplan ten aanzien van de belangrijkste milieuthema's en doelgroepen, alsmede enkele bijzondere gebieden concreter dan tot nu toe mogelijk is geweest, aan te geven, welke milieuresultaten nagestreefd worden.

Tevens wordt daarin aangegeven op welke termijn en hoe deze doelstellingen gerealiseerd zouden moeten worden. De formulering van de beleidsdoelstellingen zal, voor zover mogelijk, geschieden tegen de achtergrond van beschikbare gegevens over lange-termijn-ontwik-

kelingen. Met de CRMH is overleg gaande over de instelling van een commissie voor lange-termijnontwikkelingen.

Bij de voorbereiding van het plan zal aan de coördinatiefunctie van de Minister van VROM gestalte worden gegeven in lijn met het Plan integratie milieubeleid en de nota 'Meer dan de som der delen'. Zie voor het overige ook het antwoord op de schriftelijke vraag nr. 2

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over afslanking DGMH.

Een ambtelijke werkgroep inventariseert thans de mogelijkheden binnen mijn departement in het kader van de voor de gehele rijksoverheid uit te voeren afslankingsoperatie.

Per departementsonderdeel worden de consequenties bezien van alternatieve afslankingsvoorstellen.

Op voorhand is geen enkele taak uitgezonderd van het in kaart brengen van deze consequenties behoudens de versterking van het milieubijstandsteam, zoals toegezegd in de UCV van 3 november over de handhaving. De afslanking geldt dus ook voor de taken van de hoofdafdeling Water en de afdelingen Verkeer, Energie en Bestrijdingsmiddelen.

De Ministerraad zal op korte termijn een beslissing nemen over de taaktelling per departement.

Conclusies voor wat betreft de invulling van de taakstelling voor mijn departement kunnen derhalve pas dan worden getrokken.

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over C2-deponie en slufteer.

Het heeft ook mijn voorkeur dat dit soort projecten eenmalige acties zijn. Het valt evenwel niet met volledige zekerheid te voorspellen dat daarna dergelijke voorzieningen niet meer nodig zijn.

Een en ander wordt bepaald door de resultaten van saneringen van afvalwater bij de bron, ook bovenstrooms van Nederland, in de komende jaren. Nederland dringt er in de Internationale Rijncommissie sterk op aan dat deze saneringen ook uitgevoerd worden. Wat betreft de C2-deponie zijn de ontwikkelingen ter vermindering van chemische afvalstoffen, in het bijzonder van niet-verwerkbare, van belang.

In beide gevallen zal tijdig gesignaleerd moeten worden hoe gehandeld zal worden zodra deze faciliteiten vol zijn. Met betrekking tot de C2-deponie zal dit gebeuren in een reeds aan de Tweede Kamer toegezegde notitie.

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over specificatie afname budget voor onderzoek en schone technologie.

Vanwege het algemene karakter van de ombuiging (o.a. negatieve prijsbijstelling) is de verlaging aangebracht op alle artikelen waar een post voor onderzoek en/of schone technologie is opgenomen. Specificatie:

art. 52: milieugevaarlijke stoffen	0,7 mln.
art. 58: waterkwaliteitsbescherming	1,1 mln.
art. 59: bodemsanering/bescherming	1,9 mln.
art. 63: geluidhinderbestrijding	2,0 mln.
art. 64: bestrijding luchtverontreiniging	3,5 mln.
art. 65: stralenbescherming	0,8 mln.

Van het totale beschikbare budget ad 65,7 mln. is ca. 10 mln. aan te merken voor schone technologie. Dit bedrag is gelijk aan dat van 1986, zodat op dit onderdeel in feite geen verlaging is aangebracht.

Het ligt in de bedoeling bij de begroting 1988 de beschikbare middelen voor schone technologie afzonderlijk zichtbaar te maken.

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over DeNo_x wél in Duitsland, niet in Nederland.

In Duitsland wordt toepassing van rookgasbehandeling voor de beperking van NO_x, zoals selectieve katalytische reductie als 'stand der techniek' beschouwd voor de grotere installaties. In Nederland is daarvan vooralsnog uit kostenoverwegingen afgezien. Bovendien wenste men de ontwikkeling van procesgeïntegreerde technologie ter bestrijding van NO_x, die weliswaar wat minder reductie teweegbrengt maar aanzienlijk minder kostbaar kan zijn - de zogenaamde 'in-vuurhaarden-reductie', ruimte te bieden. In Nederland zijn voor beide technieken demonstratieprojecten gaande. Deze projecten zullen in 1988 resultaten opleveren, waarna de normstelling o.g.v. ontwerp-amvb stookinstallaties zal worden aangepast. Resultaten van de evaluatie van de depositiedoelstelling zullen daarbij dan ook een rol spelen.

Vraag van het lid **Veldhoen** (PvdA) over toekomstige energievoorziening.

De toekomstige energievoorziening heeft uiteraard mijn aandacht. Voor de brandstofinzetkeuze verwijs ik